

1. Anton J. Pauli's Veritas
Christianæ Religionis,
Hale, 1718.
2. ——— diff. de Insigni
Harmonia Fidei que iusti-
ficat, et fidei, quatenus
iustificare dicitur, Hale, 1723
3. Barth J. Joh. Henr. J. diff.
de Doctrina in theologia Ignoran-
tia, Argentorati, 1717.
4. Baumgarthen J. Sigism: jar. J.
diff. de Limitibus in concili-
anda Rationi Doctrina
revelata observandis, Hale
1751.

בשם הקב"ה

Exercitatio
TALMUDICO-THEOLOGICA,
DE
PASCHATE

ipfiusque præcipuis ritibus
à Judæis obfervatis,

Quam

PRÆSIDE
VIRO

Plurimum Reverendo, Doctiffimo ac Celeberrimo
DOMINO

JOHANNE HAVIGHORSTIO,
S. S. Theologiæ Professore Extraordinario,
Eloquentiæ verò ordinario,
Bibliothecario & Pædagogearcha,

Publice ventilandam exhibet

Responsurus Auctor

FRANCISCUS SMIT,
Bremenis.

Ad diem Mercurii, XII. Maji M DCC XVII.

H. L. Q. S.

BREMÆ,
Typis HERMANNI BRAUERI, Illustris Gymnafii Typogr.

VIRO
Perillustri, Excellentissimo, Generosissimo
DOMINO
JOHANNI MAURITIO

Libero Baroni

de

DONOP,

Illustrissimi ac Celsissimi Comitis ac Domini,

Dn. FRIDERICI ADOLPHI,
Comitis Regentis in Lippia &c. &c.

Domini sui Clementissimi,

Dicafterii Aulici Prætori gravissimo,
Stemmatum antiqua propagine nobilissimo,

Qui Argi instar,

Clementissimi sui Domini Commode invigilans,

Injusta vi oppressos gratiose elevat,

Injustos fastu tumentes constanter deprimit;

Me verò totum,

Summa benevolentia Generosæque beneficentia
& favore singulari
devinctum sibi perpetuo tenet;

*His studii mei Theologici primitias, meq; totum,
eâ, quâ par est, animi submissione,*

D. D. C.

Perillustri ac Generosæ Excellentie Ipsius
Cliens devotissimus

F. Smit.

ut &
VIRIS

Nobilissimis, Amplissimis, admodum Reverendis, Clarissimis, Doctissimis, Prudentissimisque

DOMINO

HERMANNO BACKER,

Senatori Republicæ nostræ meritissimo,
Magnario florentissimo, Patruo suo omni
observantiæ cultu enixè profes-
quendo.

DOMINO

THEODORO HASÆO,

S. S. Theologiæ Doctore meritissimo, Myste-
riorum Divinorum in Æde B. Virginis Interpreti
disertissimo, Fautori suo multis nomi-
nibus devenerando.

DOMINO

CASPARO SCHUMBART,

Senatorii ordinis Viro gravissimo, Magna-
rio felicissimo, Cognato suo jugi obsequio
colendo.

DOMINO

JOHANNI NONNEN,

Patriæ itidem amantissimæ Senatori
dignissimo, Magnario famigeratissimo,
Cognato suo æstumatissimo.

DOMI-

DOMINO
FRIDERICO ADOLPHO
LAMPPIO,

ad Ædem D. Stephani Verbi Divini
Præconi facundissimo,
Auctori & ductori studiorum suorum,
certissimo, fidissimo;
Cognato suo Patris loco æternum
colendo.

VIRIS

denique

Speciatissimis, Prudentissimisque

Dn. ADRIANO DREYER,
Dn. HENRICO ELKING,
Dn. MELCHIORI BACKER,
Dn. DIONYSIO SCHOMBART,
Mercatoribus Reipubl. Patriæ florentissimis,
Avunculis Cognatisque suis ad rogam
usque colendis

*Has proprii sui Laboris qualescunque primitias,
debitâ animi observantiâ in signum grati ani-
mi & ulteriorem sui commendationem
offert*

Franciscus Smit.

PRÆLOQUIUM.

Benigne Lector!

SI seniori paululum mentis abstractione, clariff. quondam
 Judeorum magistri, Simeonis, filii magni Gamalielis, pro-
 verbium, mecum pervalvo, כל ימי גדולתי בין החכמים עלי, מצאתי לגוף טוב אלא שתוקי
 Omni ætatis meæ tempore
 confenui in conversatione sapientum, & nil melius inveni
 nisi, Silentium Mafsech. Abbot. Cap. i. §. 17. Si hoc, inquam,
 aureum certe dictum, mecum examino, magno sanè moveor
 terrore; quenam audacia, meum excitaverit animum, ut
 publicè quid proferrem, in conspectum seculi nostri eruditissi-
 mi: ubi quisquis, quolibet etiam æstro, sapientiæ scilicet, per-
 cussus, iudicium suum ita fert, ac si de plaustro loqueretur.
 Fateor, nobile imo regium quid esse, si unumquodque mem-
 brum, Reipublicæ literariæ veritatem, libere defendere, &
 subdolis veritatis adulatoribus, libere larvam detrabere pos-
 sit. Sed, hem! si quis falso פראוונטאס, seu livoris laborat
 præiudicio, atque his sollicitantibus censoribus, consueto car-
 pendendi pruritu, in cuiuscunque laborem criticam immittat fal-
 cem, quid? mi lector! Anne tum miserrimis nevīs mon-
 strosisque maculis ingenuam & candidam veritatis obfusca-
 bit imaginem. Et maximopere dolendum est, hancce insa-
 nam opinionem, tam altas egisse radices, ut omnia sua dicta,
 omnia iudicia, omnesque cogitationes in puram putam veri-
 tatem

A

tatem

tatem trabant: accidit his quod quondam Mida, cui cuncta quæ
arripiebat fiebat aurum. Hi Heroes prius quam in scenam
prodibam, metu cor meum affligebant; Quippe tanta erat
gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut supercilio tan-
quam Hercules quisque nisi videretur; sed cum propius acce-
derem non erant Dii fictitii, verum homines ac ceteri. Ita-
que suggerebat mihi Pindarus: ἀμφὶ δ' ἀνθρώπων φρεσὶν ἀμ-
πλακίαι ἀναεΐθηται ἀέριανται. Circa hominum mentes erro-
res innumeri pendent; Hinc concludebam impossibile esse
omnia talium hominum facta, & verba ab ipso Veritatis ore
profluere posse. Ideo crescebat mihi animus filum propositi
mei pertexere; attamen memor Simeonis proverbii, ne multa
proferrem, & pauca probarem. Nam id mihi negotii dedi,
quelibet propriis Hebræorum verbis obsignare, quod,
benigne lector, non ingenii mei dotibus, sed saltem aliquali
colligendi opera, adscribas, peto. Scio equidem multos cla-
rissimos viros in hoc explicandi genere defudasse, Buxtorfium,
scilicet Frischmuthium, Dassovium, Smidium &c. quorum di-
ligentia multam mihi attulit lucem, sed quantam, tu ipse
experiere, si nostram dissertatiunculam cum ipsorum labore
recta rationis lance expendas. Postremum, mi lector, quis-
quis es, si accedas cum infenso in me animo ad has perlustran-
das pagellas, quo obsectum caperes, sugillationi tuæ inserviens;
scias, me didicisse Silentium. Si vero modeste me argueris a-
licujus hallucinationis, senties, quod probe sciam me esse ho-
minem, adeoque nil humani à me alienum. Vale.

Secutio

De ritibus in operibus
Sectio I.

Um de Paschate simus dicturi, necesse est, ut prius ostendamus de quonam paschatis genere acturi simus. Notum enim est, per tres vices celebrationem paschatis fuisse mutata. Primam instituit D. T. O. M. Judæis jamjamegredi ex Ægypto occupatis Exod. XII. cujus differentiam cum illo, de quo nos instituimus paucis differere, vide in Tract. Talmudico *Pesachim Cap. IX. §. 5.* vocatur vulgò פסח מצרים Pascha Ægyptiacum. Verum, quum ab hoc paschate diversis actionibus, ob locorum & temporum circumstantias, idem illud Festum dein in Judæa celebrarint, ut patet, ex Ex. XII. & Deut. XVI. nominant illud פסח דורות Pascha generationum, procul dubio à Phrasi illa ex Exod. XII. 14. & 17. desumpta. *Observabitis illum diem דורותיכם per generationes vestras.* Cujus solennitas tantum in urbe Hierosolyma peragebatur, Deut. XVI. 5. videtur & Abarbanel in legem f. 362. adeoque eversa eâ cum Templo nullibi habet locum; quoniam hoc modo, sinistrum fatum Judæis eripuit necessarios, ad mactandum pascha, ritus; Hinc est, quod hodierni Judæi sub dominio gentium viventes non celebrent פסח דורות. Sed tantum, quæ tertia varietas est, in memoriam ipsius signa quædam apponunt in mensa, veluti est. אפיקומן אפיקומן, *Ephicomen*, Placenta, in memoriam agni paschalis, sicuti ait R. *Mardochai Pulcher in Levusch Hachor*, הוא זכר לפסח אפיקומן, est memoriale Agni Paschatis, & Maimonides in *Hilcos chamez umazza*, hoc quoque affirmat, ubi *Aphicomen*, vocat מצה seu placentam. Tunc in memoriam חגיגה, seu sacrificii festi inferunt mensæ carnem assam, de qua re vide Buxtorfii *Synagogam Judaicam*. De altera specie offerendi Pascha, seu פסח דורות, proposui mihi VETERUM RABBINORUM OBSERVATIONES colligere; Ordinis gratia dispescui totam dissertationem in duas sectiones. Altera de ritibus ante accubitum ad mensam observatis, altera de ritibus inter esum consuetis

apet.

A 2

Sectio

Sectionis I. Caput I.

Contenta.

De ritibus ante accubitum observatis.

Recenset §. I. Tempus generale, ubi נִיסַן qualis mensis. Pascha pellit sabbatum, Sadducei non celebrant Pascha in sabbatho. §. 2. Tempus speciale. Quid כִּין העֵרְבִים? Dissensio de his vocibus inter Karasos & Hillelis discipulos. Quid מִנְחָה? Quid Arabum, עֵשָׂא? An Pascha ante sacrificium iuge mactatum? Assatio paschatis non pellit sabbatum.

§. I.

Dies solennitati Paschatis destinatus erat decimus quartus primus mensis in anno, quem S. S. Deut. XVI. i. אֲבִיב Abib, hoc est mensem spicarum vocat. Alias & vulgariter נִיסַן audit, sic Joel, II. 4. 23. כִּרְאִשׁוֹ in primo (mense) extat, ubi Targum ait בִּירַח נִיסַן in mense Nisan. Et Rabbi Jacob ben Ascher ad Exod. XII. cap. 7. 2. דְּהֵיִינוּ דְּרֵאִשׁוֹ, hic mensis vobis sit principium mensium, inquit, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה הוּא לְכֶם לְחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה דְּהוּא נִיסַן hoc est, sit vobis hic mensis primus omnium mensium anni, qualis est Nisan. Sic quoque Jom Tob. ad. Pesach. cap. IX. §. 6. אַחַר אַרְבַּעָה עָשָׂר בְּנִיסַן דְּהֵיִינוּ אַחַר זְמַן פֶּסַח קִרְכַן פֶּסַח Post 14. diem in Nisan, hoc est, post oblationem paschatis. Abarbanel ad XII. cap. Exod. ait נִיסַן esse nomen Syriacum, vide Frisch. dissert. de Agno Paschali. Hic dies, quando in sabbatum incidebat, pellebat ipsum. Hoc Obadias de Bartenora probat ad Misnam I. Ca. VI. פֶּסַחִים מוֹעֵדוֹ דְּנֹאמֵר מוֹעֵדוֹ דְּנֹאמֵר אַתְּ הַשְּׁבֵת בְּפֶסַח דְּרוּחָה אַתְּ הַשְּׁבֵת וְנֹאמֵר מוֹעֵדוֹ בְּתַמִּיד: מַה מוֹעֵדוֹ דְּנֹאמֵר דְּרוּחָה אַתְּ הַשְּׁבֵת שְׁנֹאמֵר עַל עוֹלַת הַתַּמִּיד: אִף מוֹעֵדוֹ דְּנֹאמֵר בְּפֶסַח דְּרוּחָה אַתְּ הַשְּׁבֵת Pascha pellit Sabbathum, nam dicitur de Paschate (Num. IX. 2.) מוֹעֵדוֹ & dicitur de sacrificio iugi (Num. XXVIII. 2.) מוֹעֵדוֹ, de quo autem dicit מוֹעֵדוֹ propellit Schabbathum sicuti dictum est (Num. XXVIII. vs. 10.) de holocausto iugi, sic quoque מוֹעֵדוֹ quando dicit de Paschate pellit Sabbathum; Ipsa autem Mischna hoc tantum dicit, de Mactatione, sparsione sanguinis, purificatione intestinorum, & combustione adipum agni paschalis. Non vero de assatione & abstersione intestinorum ipsius. Nam hæc commode post occasum solis, die sabbathi absolvere quilibet poterat, Vide sequentem Mischnam ubi ulterius inter

ter

ter se nimis curiose disputant, & Gemaram Pefachim 33. fol. 7. pag. & 66. fol. 1. Sadducei, si 14. dies Mensis Nisan incideret in sebbathum, non illo die pascha celebrabant; Quod docet R. Jebuda Haabel f. Rabb. Elie Hadassi Karaus, in libro suo metricè scripto: לא עשו הפסח ויום שמיני עזרת ביום השבת כי Celeberr. Wolfii, פסחא ה' oðtavum diem Azereth nunquam celebrant. (Sadducei) die sabbathi, sed die profesto. Illustrem & notabilem merito dicit Clariss. Wolfius hunc locum; Et ideo illum adduxi, quoniam, si veritati ipsius succurrere liceret aliis Judæorum scriptis, tum fortassis dies quo Salvator noster comedit pascha certior esset reddendus.

§. 2. Sequitur tempus speciale maectationis Paschatis, diei 14. Nisan. Solebant jugulare agnum, ex Exod. XII, 6. בין הערבים inter duas vespervas. Ben Betera, tempus illud explanando, ab omnibus Judæis dissentit: verba ipsius ita exponuntur in Gemara Babylonica fol. 108. ר' אלעזר מכשיר היה בן בתירא בפסח ששחטו שחרית בערבעה עשר: לשמו: ומצפרא זמן פסחא הוא דכולי וומא חזו לפסחא דסבר בין הערביים: בין ערב דא ותמול לערב דהא: Rabbi Elieser dixit, filium Beteræ judicasse optime fore successurum: ut Pascha maectaretur, tempore matutino, diei decimi quarti, in nomine agni Paschalis; ab hinc ה' ulterius est tempus Paschatis, quia totus dies ipsi destinatus: Ille enim pro certo affirmabat, inter duas vespervas esse temporis illud spatium inter hesternam ה' hodiernam vesperam. Sed hoc Gemaristæ simpliciter negarunt. Propius accessit R. Salomon Jarchi commentator ad locum Exodi: משש שעות ומעלה קרוי בין הערבים: והשם נוטה לבית מביאו לערוב: ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה: עריבת הי' בתחלת שבעה שעות: מכי ינטו צללי ערב וע' הל' בתחלת ההלילה:

Hoc est à sexta hora ה' sequens (tempus) vocatur inter duas vespervas; quando sol inclinando deorsum, efficit ut vespervascat. Meo autem iudicio proprie significat, inter duas vespervas, illud tempus, quod est inter vesperam diei ה' vesperam noctis; Vespera autem diei incipit ab initio horæ septimæ quando extenditur umbra vesperæ. Vespera noctis incipit ab initio noctis. Vide Lexicon Magni Cocceji, in voce ערב, Maimonidem in tractu;

tract: תמיד cap. I. Baal Aruch. in פלב. Et quanquam plurimi
 subscribant sententiæ R. Sal. Jarchi, nihilominus tamen magnum
 ideo exarsit bellum inter Karæos & Hillelis discipulos, meminit ipsi-
 us * Elias Beschitzi Byzantinus, in libro אררת, Capite IX. Triglan-
 dus de sectis Karræorum hunc locum quoque citat, ולכן נחלקו
 חכמי ישראל לשתי גדולות תורות: התורה האחת הם חכמי
 הקראים שאומרים שהפסח היה נשחט אחר שקיעת השמש שיקרא
 הזמן ההוא בין הערבים: והתורה השנית הם ב"ה שאמרו שבין
 הערבים הוא משעת נטות השמש לפאת מערב משש שעות ומחצה
 Et propterea scissi sunt sapientes Israelis in duas confes-
 siones magnas. Una confessio erant sapientes Karæorum, dicentes, quod Pa-
 scha mactandum sit post occasum solis; quoniam hoc tempus est, quod proprie
 vocatur inter duas vespervas. Confessio secunda erat Beth Hillelis, statuens
 quod inter duas vespervas, sit à tempore, quo sol inclinat adlatum occidentis,
 id est à sexta hora & dimidia, si diem numeres ab ortu &c. Hoc tem-
 pus Judæi plerumque מנחה appellant; Pesac, Cap. X. §. 1. Mi-
 rantur Thosephot in ultimo capite Pesachin, pag. 117. quare ve-
 spertinum illud tempus vocetur Mincha? ואי משום דמנחה היתה קריבה
 ביה גם כשאר קריבה? forte idcirco, quod munus oblatum fuerit inter duas vespervas? Nonne & in matutino tem-
 pore munera offerebantur? Ratio est quoniam grata & accepta est
 illa hora qua vespertinum munus offertur, nam Elie responsum da-
 tum

* Hic Elias Beschitzi fuit filius Mose ben Menachem vixit CPoli XV Se-
 culo inclinante, scripsit CPoli librum אררת אלהיו à Cudvorto, Seldeno
 & Cl. Meyero in Seder Olam crebro citatum; Mardocheus pag. 147. ait
 והרורות האלו על היותם סמוכים על חריצתו בענייני: Et homines
 hic locorum (in urbe Crosui. Ostro, provincia Lemberg.) viventes
 plerumque ejus decisionem sequuntur in argumentis, quæ ad
 Sabbathum, dies festos, rationem incestuum & Novilunia ce-
 lebranda spectant. Caterum observavit in notis ad cap. IX. Cl. Wol-
 fuis, hujus libri unicum tantum fuisse in Lithuania exemplar Trece,
 ad quod recurrerant ex aliis synagogis, cum in rebus dubiis questio ori-
 retur, vid. ipfius Bibl. Hebr. §. 237.

(7) 50

tum כעלה המנחה נענה עליהו est, cum ascenderet ad ocelum oblatio vespertina. Ideo vespertinum illud tempus נא' ע'א'א' מנחה nomine insignitur. Rambah etiam exemplis probavit, Tempus autem nequam מנחה vocari, sed semper cum appposito verbo בוקר. Vide ipsius commentarium in Mosis Exod. Caput XII. Vel quoque Jom Tob. notas ad Berachot Cap. IV. §. i. Mincham eodem modo explicat Arabs quidam ac Raschi & alii Rabbinii tempus בין הערבים inter duas vespervas. Est ille Arabs commentator ad Liturgiam Judeorum Alexandrinorum M. S. quam ex Oriente transmisit Clar. Robertus Huntingthor. Hic exponit תפלת מנחה Arabice صلاة العشاء SA LATO-L, ISCHAON, precationem vespera. Et quid proprie intelligit per العشاء L, ISCHAON, sic ulterius declarat Hebraicis וחר אלעשא אלדי הצלה פיה הרה אלצלוה מן וקת יתבי ליתר זואל אלשמש ורו מן נצף אלמכיר מן אלסאעח ואלו מצוב אלשמש Spatium re אלעשא five temporis quo preces ha peraguntur, est à tempore, quo conspicua est solis declinatio, nempe ab ultima semisse horæ septimæ ad usque occasum solis, vide Clar. Guisii notas ac Tract. Berachot. Cap. 4. §. i. editionis Celeberrimi Surenhusii. Consentit cum commentatore nostro * Gieubaris, in Lexico suo Arabico, in radice العشاء; sed etiam addit aliquando sumi pro tempore à solis occasu ad primam noctis vigiliam. Hinc vulgare est عشي لیس ASIJA EM SIN, Heri vesperi. Goli Lexicon vide in voce. Sic quoque duplici gaudet de notatione temporis vespertini מנחה, nam aliud est מנחה גדולה Mincha magna, aliud est מנחה קטנה Mincha parva. Magna statim incipit elapsa semihora septima post meridiem ad semihoram post nonam; Parva eam sequitur ad horæ dodrantem post decimam, usque ad occasum solis in Hilcos Thephilla 3, §. 23.

* Proprium ipsius nomen fuit Ismael Abunasar filius Hammadi, in Mesopotamia & Syria vixit, postea in Chorasán, ubi & edidit, anno Hegiræ 300, dictionarium Arabicum locupletissimum & eruditissimum, in quo 5500. radices cum suis derivatis accuratissime explicantur: scriptum exemplar in fol. duobus volum. cum vocalibus omnibus possedit Cl. Erpenius. Vide pluribus de hoc Lexico, Hotting. Bibl. Orientalem p. 260. & in appendice 24. Pocokium in specimine Hist. Arab. ed. Oxon. pag. 364.

§. 23. ita loquitur *Rambam* & vide ipsum in notis ad *Berachot IV. Cap. §. 1.* Sunt etiam quidam, qui בין הערכים, illam diei partem explicant, quam *Maimonides* מנחה קטנה vocat adeoque in castra Karæorum penè abeunt, inter quos & *Josephus* recensetur *lib. VII. cap. 17.* vide etiam *Bynzum de Christo crucifixo VI. parte.* Verum Traditiones Rabbinorum docent, quod non fallatur is qui seruiet cuilibet etiam harum hypothesium. Quippe ob magnam familiarum multitudinem sermè impossibile erat טעם לפי שאי שום אגוס suos per duas horas offerre potuisset, uti *Rambam* ait in *Cap. 5. de Tamid.* Quapropter preparabant antiquitus (si necesse erat,) sua Paschata ab hora sexta usque ad stellarum ortum; Præsertim cum Paschatis vespera incideret in Sabbathum, tum תמיד נשחט בשש' וקרוב בשבע *Sacrificium jüge mactabatur sexta & media & offerrebat septima, Pefachim Cap. V. Misna 1.* Huic sacrificio aliquando tempus ante capiebat mactatio paschatis, citato capite *Misna 3. להמיר קודם, שחטו קודם, * quod mactaverit ante sacrificium jüge rectum est.* Et §. 10, *Capitis V. Pefachim* extat, tamdiu in templo permansisse Judæos usque ad חשיכה *Tenebras.* Ergo à sexta usque ad tenebras mactando agnos paschales occupati fuerunt aliquando Judæi. Vide quoque *Celeberrimum Relandum in antiquitatibus Juda. Part. III. Cap. VI. §. 16.* Clar. *Etzardum ad Berachot. p. 255.* *Avoda Sara ad cap. II. vs. 33.*

Sec. I. Cap. II.

Contenta.

De Personis ante accubitum.

§. 1. *Maturè prospiciebant sibi de collegio?* §. 2. *Quot membra erant in collegio?* §. 3. *Qualia?* ubi de קומר, תושב, שכור, ערל. §. 4. *An & pol-*

* *Nota hic vocem שחטו: nam ego probe scio non fuisse pascha oblatum ante sacrificium jüge, sed tantum mactatum. Gemara Pefach, ait fol. 58. p. 1. המיר קודם לפסח sacrificium jüge præcedit sacrificium agni Paschalis; sed hoc de oblatione intelligendum, Gemara assentitur Mischna 3. Cap. V. Pefach. quam vide, si lubet.*

9
Et pollutus Israelita inibat collegium? totus catus pellebat immundi-
tatem, sed tantum propter mortuum; §. 5. An lugens ederet Pascha?
Quis ארני? §. 6. Quæ sanctitas festi? §. 7. An Et nocte Paschatis Ju-
dei sibi Thepbillin Et Zizith induerint? negatur.

§. 1.

Cum quilibet Judæorum sciret XIV. diem primi mensis fuisse de-
stinatum, ut nempe Ipsi ex mente Tannæorum שיתכרו היהודים
לעולם הנסים הגדולים שעשה להם הש"י ביציאת מצרים
Memores essent in æternum, miraculorum magnorum, quæ fecit eis Deus Be-
ned. cum exirent Egypto; Hott. leg. Hebr. Sect. IV. §. 6. Necessè
erat mature prospicere de Collegio, nam, quoniam non come-
di debuerat, nisi annumeratis ejus Exod. XII, 4. ideo, factum fuit
ut unusquisque mature Et diligenter sibi de eo prospiceret, neque vel in ami-
co vel propinquo suo, vel alio quopiam consideret, atque ita negligentibus hac
in parte fierent, sunt verba Maimonidis petita ex More Nevochim
Part. III. cap. 46. vertente Cl. Buxtorfio.

§. 2. Quodcumque collegium, ex tot membris colligebatur
quot sufficiebant ad totum agnum consumendum. Ex mente S.S.
ita loquitur Philo Judæus in libr. de rerum divinarum Hæresi:
'Εάν ὄλιγοι ὄσιν οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὥστε μὴ ἰκανὸς εἶναι εἰς τὸ πρόβατον, τὸν πλε-
στον γέγοντα προσλαβὲν κατ' ἀρεθμὸν ψυχῶν, ἢ ἕκαστος τὸ ἀρὸν αὐτῷ συναρ-
μήτοι, μόλις ἢς ἐστίν, ἐπιτίθει τε καὶ χρεῖται ἐν εὐσεβείᾳ. Si pauci fue-
rint in domo, adeo ut non possint absumere, assumatur vicinus proximus, pro
animarum numero, ut supputatione facta cedat unicuique sua portio, quæ Et
dignus est Et indiget. pag. m. 396. fol. edit. Colon. Allob. Josephus id-
circo observat consuetum Judæis extritisse numerum, scilicet non
pauciorum, quam decem virorum singula instructa fuisse contu-
bernia; non item certis cancellis includit quot necessario requi-
rebantur, cum ultra decem assurgeret collegium; sed solummodo
dicit multos & vicenos convenisse, in lib. VII. cap. 17. de bello Ju-
daico. Josephi sententiæ subscribitur in Echât. Rabbati fol. 59. pag.
1. 2. latine: Non autem erat agnus quivis paschalis, ad quem non numera-
bantur, plures quam decem persone. Rabbi Chaja ait, quadraginta, imo
quingenta. Hinc credimus quodlibet consortium tali valuisse nu-
mero, qualis ad consumendum totum agnum fuerat necessarius.

B

vide

Vide Lightfooti *Horas Talmudicas*, Maimonidem de Sacrificio Paschali, Cap. VII, §. 6. Lundium Cap. XIII, libri V.

§. 3. Nullos vero nisi ingenuos Israelitas in sua admittebant collegia Exod. XII, vs. 42. Exclussis מומר apostata, vs. 42. ejusdem Cap. תושב Inquilino שכיר mercenario vs. 45. & ערל praputiato. מומר est idem ac נכר. Causam quare vocetur מומר videbis ap. Onkelosium & in Horajoth f. II, p. 1. Arcetur autem à cibatione paschatis quoniam אין דאין שנאכל ממנו למי שהוא הפך מזה שיצא מן הכלל וכפר באמונה Non decet ut de eo (signo tam miraculoso) illum apostatam, cibemus qui in contrarium nisus, egressus est univrsitate, fidemque abnegavit, vid. Hott. Leges Hebr. sect. IV, §. 17. תושב, est האומות וזהם אדם מן האומות שקבל עליו שלא לעבור ואוכל נכילורא Homo ex gentibus qui in se suscipit, se non transgressurum, edit autem morticina secundum R. Levi, הוא גר שמל ולא טבל שכיב est secundum ipsum R. Levi ille peregrinus qui circumcisus est sed nondum baptizatus. Hi ambo ideo arcentur: וזהם אדם מן האומות שהשלימו באמונה: וזהם ישראלים: וזהם אלו שעדין לא באו בכרית שלם עמנו: Quoniam conveniens est, ne qui alii voluptatem inde percipiant, nisi qui perfecti fuerint fide, nempe Israelitæ perfecti; non autem illi qui nondum recepti sunt in fœdus perfectum nobiscum; de quibus consule citato loco Cl. Hotting. Sequitur ערל. Nullus (Exod. XII, vs. 48.) ערל, edito de Paschate, inquit Deus. Præceptum hoc transcribere doctores Mischnici in Mischn. 3, cap. V, per לעורלים non stricte intelligunt praputiatos, sed explicante Obad, Bartenora מחמת אחרים שמתו ישראלים ישראלitas, quorum fratres mortui erant propter circumcisionem & ideo sunt (isti propterea incircumcisi) illegitimi ad edendum pascha. RAMBAM ex mente החכמים addit rationem in More Nevochim Part. III, cap. 46. Ipsi intermiserunt præceptum circumcisionis, cum prolongaretur commoratio ipsorum in Agypto, ut similes fierent Agyptiis. Ideo cum injunctum fuerit vobis præceptum paschatis; hanc ei conditionem edidit Deus, ut nemo illud mactaret, nisi postquam seipsum, suos filios & domesticos circumcidisset, atque ita tum de-mum accederet ad agnum paschalem comedendum, &c.

§. 4. Nullus Israelita collegium paschale inire audebat, nisi esset טהור mundus. Nam שחטו לטמאים פסול, quodcumque ma-
llaverit pro POLLUTIS, profanum est, ratio est, quoniam כמי

על אכילת נמי אסורין בקדשים ובכרת הן על אכילת
terdicta sanititates, & *excisioni condemnati, si comederint*, ut Mischna 3.
 cap. V. habet: Num IX. ideo instituit Deus פסח שני. Sed hoc
 Judæi tantum de unica persona affirmant; si vero maxima pars cu.
 jusdam conventus fuerit immunda, tum comeditur pascha. נאכר
 in immunditie, quia בטומאה שלא בא מתחילתו אלא לאכילת
 Mischna 4. cap. VII. Hoc cum
 paululum obscurum, quid vetat, quo minus apponam declaratio-
 nem Bartenoræ? דילפינן מפיסח את הטומאה דילפינן מפסח
 דכתיב במועדו: ורוחה את הטומאה כשרוב הקהל טמאים: דהכי
 אמרינן איש כי יהיה טמא וכו' יחיד נדחה ואין צבור נדחין:
 ובקרבנות צבור כתיב: אלא תעשו לה" במועדיכם כמו שנאמר
Sacrificium cœtus pellit immunditiam, uti discimus è pa-
schate sicuti scriptum est (Num. IX. 2.) TEMPORE CERTO,
 & *pellit immunditiam, quando maxima pars congregationis est IMMUN-*
DA, sicuti dictum est (Num. IX. 10.) SI QUIS ERIT POLLUTUS & c.
UNICUS PELLITUR, SED NON PELLITUR COETUS. De Sa-
crificiis cœtus scriptum est (Num. XXIX. 39.) Hæc paratote Jehovæ in
FIXIS VESTRIS TEMPORIBUS; Eodem modo de paschate dictum est
 certo tempore suo. Et generalis est regula in Mischna sexta ejusdem
 capituli: והקהל: או שהיו הכהנים טמאים: והקהל:
 שחורין: יעשו בטומאה: נטמא מיעוט הקהל הטהורים עושין
 את הראשון: והטמאים עושין את השני:
Si cœtus pollutus fuerit, aut
maxima ipsius pars, aut polluti fuerint sacerdotes, & congregatio pura, con-
ficietur (pascha) cum IMMUNDITIE: si MINIMA COETUS PARS,
fuerit polluta, pari conficiunt, (pascha) primum; & impari secundum. Idem
 illud affirmat Maimonides in Hilchos Kidusch Hachodefeh cap.
 IV. §. 6. vide insuper ipsius notas ad citatam Mischnam. Immundities
 autem hæc quam pellebat totus cœtus erat tantum טומאת
 מות immundities propter mortuum Num. IX. 10. Nam ob nullam aliam
 immunditiam אין פסח נדחה מפני הטומאה אלא הטומאת מות
 propellitur pascha nisi ob immunditiam propter mortuum, dicente Bartenora
 ad Mischnam 6. cap. VII. Pesach, licet Jom Tobh ad hanc
 Mischnam & alias species immunditiei in medium producat ejus-
 dem roboris,

§. 5. Ex Deut. XXVI. 14. colligunt האונן hoc est lugentem non debere Sancta comedere. Queritur ergo an האונן dignus existimetur cœna paschali? האונן est talis homo כל זמן שלא נקבר המת קרוי אונן ולאחר שנקבר כל יום המיתה הוא קרוי אונן Qui toto tempore quamdiu mortuus (amicus) ipsius nondum sepultus est. Hic vocatur ONAN. Et postquam sepultus est per totum tempus mortui vocatur ONAN. Bartenora ad 6. Mischn. cap. VIII. Pefachim vide & ipsum in notis ad Mischnam s. cap. III. Horajoth. & Maimonidem in Korban Pefach. cap. VI. Concedunt huic אונן Pascha comedere, sed ea conditione, ut prius se immergat aquis, nam האונן מן התורה אלא ביום: שנאמר ואכלתי חמאת יום: לילה מותר: ושכילה בעי: Nullus est mœror secundum legem nisi DIE sicut dictum est (Lev. IX. 19.) comedi peccatum HOC DIE, die prohibitum est, at licitum NOCTE, immersio autem est necessaria. Bart. ad cap. VIII. §. 8. Ideo vero se immergit, quo ostendat se removisse cogitationes suas lugubres, & deposuisse luctum, juxta Rambam ad eandem Mischnam. Porro, אונן quisquis etiam esset, minime ipsi erat licitum de חגיגה Chagigah comedere, quoniam hæc erat stricte sic dicta sanctitas. Sed si jam illuxisset meridies decimi quarti diei, & tum cuidam annunciabatur mors amici sui, (statim enim fit Onan secundum sapientes) quando se immergit aquis, concedunt ipsi præ cæteris lugentibus sanctitates festi Paschatis comedere, qua de re pluribus agunt ad Mischnam 8. cap. VIII. commentores Bartenora & Maimonides.

§. 6. Quicumque igitur ab omni labe erat purus & verus Israelita, maximpere requirebatur, ut esset hilaris & splendide viveret ad manifestandum magnum illud miraculum à Deo in Ægypto effectum; in Pefachim Gemaræ Hierosolym. fol. 37. p. 2. dicunt: Neesse est, ut homo exhilaret uxorem suam & filios ad festum Paschatis, idem affirmatur in Talmud, Babylon. Pef. 109, fol. 1. evolve & Celeberr. Ligotii Horas Talmudicas ad Matthæum cap. 26. Rabbi Akibæ fuit proverbium: הכא ואל תצמרך לבריות: הכא משום פרסומי ניסא מורי: sensus est, si pauper es diem sabbathi tui splendide vivendo; aqua cæteris diebus septimanae edendo quicquid occurrit; Verum in paschate necessaria EST FESTIVITAS, quo manifestes miraculum illud certissimum in Ægypto patratum: vide Jom Thobh additiones ad Pefach.

א. ב. ג.

א. ב.

fach. cap. X. §. 1. Tum quoque quod sint in nocte isthac omnes re-
 ges & magnates, v. Bartenoram & Maimonidem ad citatam Mischnam:
 וכל זה לזכות ולקבוע בלב שמאורו זמן גאולתו השני מעבודתו
 Hæc omnia (ideo agimus) ונעשינו בנים וזכינו למלכות ולגדולה
 ut memores simus & cordi infigamus, quod eo tempore, nos Deus Bened.
 redemerit à servitute & facti simus LIBERI & DIGNI REGNO &
 MAJESTATE. Loquitur Maimonides in Hilcos Pefach. cap. 1. vide
 Clar. Hotting. Leges Hebræorum cit. loc.

§. 7. Nemini ignotum esse scio, Judæos, quando re-
 bus sacris operam dant הפליין וציצית Thephillin & Zizit induere;
 nam Elieser filius Jacobi in Menachot fol. 43. 6. vl. 32. ait sta-
 tim: Quisquis Thephillin in capite & Brachio, Zizit in veste gerit cer-
 tim: Quæritur ergo an & celebrando Pa-
 scho noctu 15. diei Nisan, illis corpus vestiant? Quippe cum Zizit
 nomen acceperit à Miraculo in Egypto peracto, uti extat in Siphre
 למא נקרא שמה ציצית על שם שהניץ המקום על כתי אבותינו
 f. 17. במצרים Quare appellatur zizit? eo quod prospexerit Numen ad do-
 mos nostrorum patrum in Egypto: equum certe esset in memoriam benevola
 istius affectionis zizit, nocte Paschatis gestare. Verum quicquid illud sit,
 non tamen induunt in paschate ea; testem habeo RAMBAM in tri-
 de Juribus Fimbriorum cap. III. §. 7. שחובת הציצית ביום ה' וז' Peniculamenta inter-
 diu, inquit, non NOCTU gestanda sunt; prout dicitur (Num. XV. 39.) ut
 VIDEATIS ILLA, eo scilicet tempore quo videri possunt. Pascha vero
 noctu celebratur, ergo non circumdantur tum temporis zizit.
 Consentit OrachChajim Num. 18. §. 1. Abarbanel in זכר פסח
 fol. 14. §. 1. quærit, cur sectio illa Mischnica in qua de Zizith agitur,
 Exod. XIII. vl. 16. nocte Paschatis legatur, cum tamen Zizith non gestentur,
 duas proponit rationes, 1. ex Num. XV. 39. ac Maimonidis. 2. est,
 quia facile fieri posset, ut in iis quis indormiret, & in somno ea aliqua ra-
 tione pollueret, atque prophanaret; Vide plura in notis Celeb. Maji
 ad Maimonidis Zizith. & Cl. Buxtorfium de Cæna Domini in fine.
 אסור להניח התפלין אסור להניח אתו בשעת ראיייה
 Abarbanel de Thephillin citato loco ait: Prohibitum est applicare ORA-
 TORIA NOCTU fieri enim posset, ut illorum oblivisceretur & in illis in-
 dormiret. Vidè cit. loc. Cl. Buxtorfium, se&

Sect. I. Cap. III.

De præparatione Agni paschalis.

Contenta.

- §. 1. *Ætatem agni paschalis proponit; An ES primogenitus ad Pascha aptus? §. 2. Si quis foeminam aut agnum duorum annorum separasset, cadebat in locum sacrificii spontanei. Quid עורת נרבה? §. 3. Moriēte Patre familias destinatus agnus, an pro paschate offerretur? §. 4. Quousque quilibet Israelita suum præparavit Pascha? ubi de אימורין. §. 5. Suspensio quomodo fieret? §. 6. Quid per שנינורר intelligatur, an Crudum aut semicrudum? ubi de more, Pascha, in veribus ligneis torrendi. §. 7. Agnus Paschalis totus assabatur. Quid גרי מקורס? §. 8. Quale instrumentum אסכלה.*

§. 1.

Nunc ordine quoque recensēbimus, quibusnam ritibus agnus paschalis præpararetur, ante assaturam, & inter assationem: juxta legem Divinam Exod. XII. 5. שֶׁהַתֹּמֵם זָכַר בֶּן שָׁנָה יְהִיָּה. Parva pecus, integra, mascula, ancilla esto vobis, ex ovibus aut ex capris eam accipitote. Ita loquitur legislator, בֶּן שָׁנָה non stricte dicitur de isto agno cujus ætas eisdem diebus, & non paucioribus annum æquat: sed omnis filius anni sui est secundum Raschi ad hunc locum וְזוֹ שְׁנֵינֹרֵר qui natus est intra quemlibet annum. Nullo autem modo agnum primogenitum Deo T. O. Maximo loco paschatis offerre erat licitum. Nam omne Exod. XIII. 2. בְּכֹר, PRIMOGENITUM, quicquid aperit vulvam ullam apud Israelitas ex hominibus ES jumentis meum est, dixerat Jehoya; Si vero quis obtulisset permiscendo primogenitum ait Rabbi Simeon אִם חֲבוּרַת הַכֹּהֲנִים יֹאכְלוּ si fuerit societas sacerdotum comedant illud: Pefachim cap. IX. §. 8, rationem addit Bartenora נֹאכַל לַכֹּהֲנִים quoniam primogenita eduntur à sacerdotibus. Consule & ibidem explicationem Mamonidis & sapientum aliam opinionem.

§. 2. Si autem ex incscitia quis foeminam, aut agnum duorum annorum destinasset, ad Pascha suum, eoque comperto, non statim possessor mactabat agnum & communi usui dedicabat; nullo modo, sed pascebat illum usque dum aciperet labem; & tum vendeba-

(17)
debatur, pecunia ipsius cadebat in locum *sacrificii spontanei*. Pefachim
VII. cap. Mischn. g. exstat. *או זכרו או לפסחו או שתי*.
Si quis separaverat feminam ad pascha suum aut masculum duorum annorum, pa-
scet usque dum defectum acceperit, vendetur, & pecunia ipsius cadet in obla-
tionem spontaneam. Causa quare non vendant absque labe agnum
paschalem, & qualis esse debeat labe explicatur à Bartenora ad
3. Mischnam cap. III. de Temuhrah. Rambam explicat: *נרבה*
oblationem spontaneam ac si esset עולה נרבה holocaustum spontaneum;
differentiam inter ea vide, apud Jom Tob ad 4. Mischnam III.
capitis de Temuhrah. Ipse autem Paterfamilias pro pecunia agni
sui venditi non emebat sacrificium spontaneum; sed נרתנים
אותם המעות להיבנה שבמקדש ומקריבין מהן עולות נרבה
Reponebant illos nummos in arcam, quæ erat in templo, qua sacrificabantur
HOLOCAUSTA SPONTANEA: Inspice præterea, si placet, Bartenora
& Maimonidem ad citatam Mischnam Pefachim.

§. 3. Si quidam Paterfamilias agnum suum jam destinaverat,
morte vero præreptus, ne festivitati interesset sepositum hædum
filius mortui patris, non mactare dein poterat in nomine pascha-
tis, sed *sacrificii paschalis*: *יביאנו בנו אחריו המפריש פסחו ומת לא*
לשם פסח אלא לשם שלמים. *Si quis separaverit pascha suum &*
mortuus fuerit non adducit illud in nomine Paschatis, sed in nomine sacrificii
paschalis. Pefachim cap. IX. §. 7. Ratio est quoniam *דהיא ליה*
Est pascha, cujus dominus mortuus
est, & cui non supersunt antea ipsi annumerati sodales, ut ait Bartenora
ad hunc locum. Tum quoque בלא בעליו צריך שלא יהיה בלא בעליו
Requiritur unumquodque pascha suo gaudere antea præposito, domino, juxta
mentem Jom Tob. Gemara hanc etiam addit rationem של
Ne filius mortui patris quoque cum ipso patre numera-
retur.

§. 4. Cum itaque secundum legem Paterfamilias agnum
suum totumque collegium examinasset, & invenisset exacte om-
nia institutis divinis respondere, adducebat *quilibet Israelita*
suum agnum ad Templum tempore, post meridiem 14 diei, con-
venienti, & mactabat coram aspectu sacerdotum. *in templo ju-*
gulabant agnum ex præcepto Dei. Deut. XVI. 6. & ideo Maimo-
ni-

monides ait in Hilco Pefach. Cap. I. הפסח את המסח אלא בעורה כשאר הקדשים
Non mactant pascha, nisi in ATRIO
more reliquorum sacrificiorum, vide & Abarbanel. in legem fol. 362.
 השחיטה כשרה בזה בכל הקרבנות
Rite peragitur mactatio per ISRAELITAM in quolibet sacrificio; uti ad
 6. Mischnam cap. V. loquitur Bartenora. Non autem Israelita
 excipit sanguinem mactati sui agni, sed sacerdos כבוד
 כבוד הרם כבוד שמקבלה ואירך מצוה כהונה
 § ab illa exceptione (sanguinis) § ulterius incipit præceptum sacerdotale;
 Qui sacerdos plenam sanguine acerram socio suo dabat, ille
 alteri & ulterius usque dum ultimus propius ad altare stans, san-
 guinem uno impetu effundebat ad fundamentum altaris: sic ע-
 כוהן לוחבו: וחברו: וזכרו: כבודן כבודן
 לוחבו: ומקבל את המלא ומחזיר את הריקן: כבודן הקרוב אצל
 זורקו זריק אחת כנגד היסוד;
 Sacerdos dat, (vas illud ple-
 num sanguine) socio suo, § socius proximo suo, accipit semper plenum
 § reddit vacuum vasculum sacerdos autem stans propior altari spargebat una
 aspersione (sanguinem) ad fundamentum altaris. Sparsio autem illa
 non digito fiebat, quemadmodum cum sacrificio pro peccato erat
 consueta, sed una effusione ad superiorem altaris partem, ut
 decideret ad fundamentum, juxta explicationem Bartenoræ ad
 citatam Mischnam: שאין מתננה באצבע: שאין
 לך קרבן שטעון אצבע אלא חטאת לבריה
 Ipsa acerrâ (fiebat
 aspersio, § NON DIGITO, nam nullum sacrificium requirit digito a-
 sersionem, nisi solummodo sacrificium pro peccato, uti dictum est Levit.
 IV. vs. 27. Præter sanguinem quoque Deo pro sacrificio offere-
 bant de Paschate אימורין, quæ sunt בתורה האמורים
 חזן הרברים והתרת הכבר מלכו חלב הכבר וחלב
 חלב הכבר והתרת הכבר חלב הכבר וחלב הכבר
 Cauda, (quæ adhæret ossibus spinæ dorsû) renes, reticu-
 lum hepatis, § præterea adipēs, qui sunt supra intestina § adipēs renum;
 Sicuti Jom Tob has recenset ad 10. Mischnam cap. V. Pefachim
 למה נקראו החלבים אימורים: שהן שרץ
 מורים

* Est Lexicon Talmudicum, quod vulgo sub hoc nomine citatur, ita est

מוריס ואדונים על כל האברים ועולים על גבי המזבח לחלק
 אימורים? *Quare vocentur adipēs quoniam sunt præci-
 qua & quasi domini omnium membrorum: & ascendunt (solum) supra
 ALTARE; tanquam PARS Domino totius mundi propria.*
 §. 5. Quomodo suspenderit & excoriarint agnum in Tem-
 plo, hac ferie refert Mischna 9. cap. V. הוּ כְּרוּל הוּ אֲוֹנְקֵלוּת
 קְבוּעִין בְּכוֹתָלִים וּבַעֲמֻדֵין שְׁבֵהן הוּרֵין וּמַפְשִׁיטִין: וְכֹל מִי שֶׁאֵין לוֹ
 מְקוֹם לְתַלּוֹת וְלַהַפְשִׁיט מְקֻלוֹת דְּקִים חֲלָקִים הוּוּ שֶׁם וּמִנַּח עַל
 כְּתִיפוֹ וְעַל כְּתָף חֶבְרוֹ וְתוֹלָה וּמַפְשִׁיט: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר
 אַרְבַּעַה עֶשֶׂר שַׁחַל לְהוֹיֵת בַּשַּׁבָּת: מִנֵּיף יָדוֹ עַל כְּתָף חֶבְרוֹ: וְיָד
*Uncini ferrei (clavi ferrei super-
 ne acuminati) infgebantur parietibus: & columnis (quæ erant in loco
 mactationis atrii infixæ,) in quibus suspendebant & excoriabant: cui-
 cunque autem nullus erat ad suspendendum locus, & excoriandum, Illi erant
 bacilli tenues & decorticati, eosque imponebat humero suo (unam par-
 tem) & humero socii sui (alteram partem) & ita suspendebat (in ba-
 cillis istis agnum) & excoriabat; Rabbi Elieser dicit (ille enim non
 permittebat in Sabbatho motum illum uncinorum) decimo quarto die,
 quando ille inciderebat in Sabbathum imponebat manum suam, (mactans)
 SUPRA socii sui, & socius manum suam imponebat humero (mactantis)
 & ita suspendebat, (agnum, nervis genuum, in brachio amborum)
 & excoriabat. Mactabatur vero Pascha per tres catervas, si in-
 trasset prima caterva, ut impletum esset atrium, clauderant
 portas*

C

comparatum, ut singula voces, in Ulroque Talmude obvie secundum al-
 phabetum, citatis in margine paginis, quas addidit Sam. Arkevolti, ex-
 plicentur. Auctor est R. Nathan, fil. Jebiel, qui Præses quondam erat
 Academiæ Romanæ seculo XI. obiit anno Christi. 1106. secundum David
 Ganz. ad hunc annum. Et Auctorem Schalschelet. pag. 41. 6. Judæus qui-
 dam Germanus hujus Lexici Compendium elaboravit, sub nomine עֵרוֹן
 הקצור & multam lucem attulit magno Aruch, nam, tractatus & capita
 Talmudica in majori omissa, in parvo citantur, vocesque difficiliores, quæ
 majus neglexerat, explicat. Accedente vocum exoticarum germanica ex-
 plicatione. Vid. Cl. Wolfii Bibl. Hebr., §. 1727. & Hotting. Bibl. Orient.
 pag. 46.

portas atrii & buccinabant ibi, jubilabant & cantabant Hymnum Magnum, ita una caterva alteram sequebatur & sicuti erant opera prima, sic etiam secundæ & tertiæ. Verum cunctas hasce solennitates narrare non mei est instituti, nec suadet pagellarum exiguum spatium. Cui hæc arrident adeat ipsam Mischnam Cap. V. Pefachim & consulat commentatores.

§. 6. Posteaquam igitur antea dicta in Templo absolvissent, unusquisque Pascha suum portabat domum, ut prepararet id ad edendum. In lege Dei erat vetitum, illud ומבושל נא Exod. XII. IX. 9. *crudum vel lixatum* comedere, נא inquit Rabbi Levi, *הבשר שהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ואינו ראוי לאכילה ארוכה*, Caro in quam quidem aliquam ignis habet vim quæque utcumque tosta, nondum tamen plane esui hominis est apta. Rabb. Levi assentitur Cl. Bochartus in Hieroz. P. I. L. II. Cap. I. Sunt quidam & magni nominis Viri, à partibus negantium stantes, qui plane *crudam carnem*, נא interpretantur; Veluti Cl. Hottinger. in Analect. P. I. pag. 146. Spencerus de leg. Hebræorum Lib. II. cap. 4. præeunte *Aben-Esra* ad hunc locum. Cujus vestigia etiam pressit Cl. Sebast. Schmidius; ut patet ex ipsius vasto, de Paschate, commentario, pag. 84. Miror sane magni Viri ingenium; Etenim, cum prolixè de Paschate esset commentaturus, nullibi observavi, ipsum, cum ardua oriretur quæstio, ad partes vocasse Gemaram Babyloniam, quæ tamen cunctos Judæos, atate, superat, ac pene omnium quæstionum continet enodationem. Nos, locum, certe magni ponderis, ex Gemara sumus excerpturi; quo explicato, Sole clarius elucebit נא non *crudam*, sed *semicrudam* redendam carnem. Ita sonat fol. 41. pag. 1. Pefachim: ה'ר יכרל שאכל כזית חי יהא חייב ת'ר אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל: נא ובשל אמרתי לך ולא חי: יכרל יהא מותר: תל כי אם צלי אש: ה'ר נא: אמר כדאמר פרסאי אברתי

Rabbini hanc quæstionem, *memoria prodiderunt*; An aliquis, si comedere possit, (de agno Paschali) *vivam*, (*crudam*) *carnem*, *olive magnitudi- ni similem*, *transgressionis esset reus censendus*? Respondent *S. S. dixisse*, Non comedetis ex eo SEMICRUDUM quicquam, aut coctum in aqua; *Heic tibi prohibuit: S. S. SEMICRUDUM aut coctum; NON VERO חי VIVUM, OMNINO CRUDUM*, Attamen, instant, si fieri possit,

posset, ane licitum? Minime gentium; nullo modo comedito ex eo, nisi igne assatum. Quid ergo significat נא? Idem illud sonat, Respondet Rab, ac si Persicè diceret, ABRANIM. Cupis, lector, & R. Salomonis glossam? Ecce! ait צלי ואינו צלי ABRANIM esse, quod assatum & non assatum est. Dubitas ad huc quid sit? Non credo: est enim semicrudum aut SEMIASSATUM. Accedit Targum Hierosolymitanum, meaque sententiæ admodum favet; pro נא enim posuit מהבהב, quod, ut non satis assatum, optime Aruch explicavit: à radice הבהב, assare. Quippe hoc sensu & non alio Gemaristæ הבהב utuntur; Schabbas fol. 28. פתילת הבגר שקיפלה : רלא הבהבה Peniculamentum vestis, quod duplicatum est, sed non ustulatum, hoc est, ad ignem vel flammam exsiccatum, & quodammodo ustulatum, ut pro ellychnio adhibitum, tanto melius & citius accendatur; de quo verbo vide doctiora afferentem Cl. Buxtorfium in Lex. Talmudico. Nec mihi assensum suum denegat Arabica lingua, cui ortum suum debet Hebraica vox נא: in qua omnes eruditi pene consentiunt; in qua נא audit quod nos Latine semicrudum reddimus, siquidem נ NAA, secundum Golium, est quod semicoctum & crudum fuit; Etiam si ipsius adjectivum ני NI-JON, & crudum & semicrudum, quandoquidem denotet; Arabibus tamen vulgarius est semicrudum ita vocare; uti me docuit Celeb. Bochartus, qui ex Avicenna satis superque probavit, carnem in stomacho non nisi ex parte coctam vocari ני NIJON. Locus est Can. lib. Fen. 3. Doct. 2. cap. IV. Cui Titulus de regimine infantium: Hebr. lit. translatum hic cernis: ויגבון מא אמכן שרב אלמנה עלי אלטעמם אילא ינגר פיהם ניא קכל אלהצם Et, quantum fieri potest, à potu aquæ post cibum, eos prohibeant, ne crudus (id est non nisi concoctus) in eos penetret, ante (perfectam) digestionem, in Hierozoico, pag. 595. Quicumque ergo heic loci per נא intelligit planè crudam carnem, ille credit Legislatorem prohibuisse, ne comederetur agnus omnino crudus, quod sane etiam nullo vetante, Judæi non essent facturi. Porro erat quoque vetitum Pascha בשל comedere lixatum, est autem בשל secundum citatum R. Levi qualibet coctio, כמים או בכל משקה או כמי פירור quæ sit, aqua aut quacumque re liquida, aut aqua frugum; dignam

sum) § tum locus mactationis (caput agni) infernè est, quo destrueret
sanguis ex meatu isto. (loco mactationis.)

§. 7. Agnus paschalis assabatur totus. ראשו על כרעיו ועל
קרבו Exod. XII. 9. Caput ipsius cum cruribus § cum intestinis ipsius:
nam על hic idem est ac עם cum: Raschi ideo hunc locum ita ex-
ponit: ראשו עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו בני מעיו
מעיו Assabant ipsum (agnum) totum, una vice, CUM capite ipsius CUM
cruribus, § CUM intestino ipsius seu visceribus. Quapropter secun-
dum sententiam Rabbiorum in Gemara pag. 74. vocatur Pa-
scha תנו רבנן איהו גרי מקורס: גרי מקורס Verba sunt hæc:
שצלאו כנלו כאחד: נחרך או נשל ממנו אבר אין זה גרי
? גרי מקורס (Pascha) quando vocetur (Pascha) מקורס. Querunt Rabbini nostri, quando vocetur,
tum inquit, quando assatur totum una vice, nam quando frangitur,
seu absconditur ipsi membrum quoddam tum nullo modo vocari potest, גרי
מקורס. Verum alia est ratio & quidem convenientior, cur no-
men גרי מקורס agno paschali fuerit inditum. Diximus enim in
precedent. §. quod Judæi non concedant intestina intra agnum
ponere, inter assationem. Sed censente Rabbi Akiba תולין
חורכן בשפור למעלה. Mischna 1. cap. VII. Pesachim
quod sequenti modo explicat Bartenora: מפי של מלוח;
e regione oris hædi; verum quo sensus reddatur clarior adducam
verba Gemaræ hujus Baraitæ ונתנתן ככבוע ונתנתן מראשו ונתנתן
תולין למעלה מראשו ונתנתן ככבוע נחשת על ראש גבור
Suspendunt, (viscera) sursum versus, circum ca-
put ipsius (capri,) quasi videretur ac esset area galea in capite fortis viri:
Jom Tob ad citatam Mischnam hanc addit notam: וצ"ל שה
מסוככים וכרוכים בענין שלא יפלו מעל הראש: פי הטלה למטה
Observe inquit, hæc, (intestina) fuisse circumdata, § alligata (ad caput
agni) tali modo ne de capite delaberentur, nam os agni paulum deorsum, pen-
debat; uti antea diximus. Respectu hujus figuræ, ait Rabbi Tar-
phon in Gemara, pag. 74. vocatur agnus paschalis גרי מקורס
AGNUS GALEATUS, שתולין חורכן לו כדרך שתולין המנן לאדם
quoniam suspendebant (viscera,) in agnum exterius, sicuti suspendimus scu-
tum in homine. Ego auguror esse verbum Arabicum à radice
KALASA, pileum induit, cujus substantivum est קالس KALASA
LASIN;

LASIN, mitra, Galea, qui plura desiderat de hac rei adeat; Cl. Buxtorfii Lexicon Talmud. comm in voce קלס.

§. §. In Mischna 2. cap. VII. Pesachim docent Doctores Mischnici, quod aliquando assaverint Pascha על האסכלא super craticula ferrea, sicuti illud exponunt Cl. Buxtorfius & Geleb. Surenhusius. Sed Raschi convenientiori explicatione, instrumentum illud, unà cum suo usu, ita describit: עשויה כבריחים כעין שלנו ויש חלל גדול בין בריח לבריח ונותן השפור לרחבו וכל הטלה נצלה באויר שבין שני בריחים שאין בשרו נוגע בכרזל ומחו השפור דכתב ר"ל שרל רמון Factum erat, quasi essent (in eo האסכלא) repagula (quæ jacebant in duabus ferreis columnis,) secundum nostram formam, & magnum erat spatium inter alterum repagulum & alterum repagulum, applicatur veru in medio loco spatii, ita ut totus agnus subassaretur, uti in aere pendens, inter duo repagula, ne caro attingeret ferrum, (repagulorum,) huc usque Raschi; Jom Tob addit, veru autem omnino esse debebat, sicuti scriptum, nempe, de ligno MALOGRANATI. Clariss. Buxtorfius derivat האסכלא à Græco ἄσκαλος craticula, quasi Hebræum verbum esset corruptum & ל in ם mutatum; Verum an hæc conjectura & palato tuo, mi Lector, conveniat, nescio; mea quidem sententia sunt inter se necessitate quadam conjuncta אסכלא & Arabum أشكال ASCALLO, quod eam significat rem, ubi altera ad alteram vergit; sicuti in nostro instrumento observandum, quod paulò ante descripsit Raschi; Hinc quoque est verbum أشكال SACAÏLON, via parvè deducta ex majore; sic quoque repagula deducta erant è columnis duabus, in quibus etiam veru quiescebat; nam אסכלא instructum erat מעלות gradibus, sicuti Aruch loquitur in hac voce; Verbo finge tibi cogitatione SCALAM ÆREAM eamque applica ad ductum explicationis hujus instrumenti à R. Salom. Jarchi descripti. Verba ipsius, ad 2. Mischn. Cad. VII. Pesachim adduxit Jom Tob. Potuisssem equidem plura particularia spectantia agni paschalis Undionem ex Mischna 3. cap. VII. Profanationem ex ejusdem capituli 5. 6. & 7. Mischna. Perditiōem ex Mischna 9. Cap. IX. Permixtionem ex Mischna 8. & 10. Cap. IX. tractare; verum hæc omnia delibare, dissuadet, prævisa propofiti mei meta: Et hanc

hanc quoque ob causam de MENSIS & LECTIS in festivitate Paschatis apud omnes Judæos consuetis nihil in hanc dissertationem conjicere volui: consulas interim de MENSIS equitem auratum Hieron. Mercurialem de arte Gymnastica pag. 79. Antonium Bynæum de Christo crucifixo. Jacobum Kaphelium in Omeckhalacha edit. Cracovi in 4. fol. 41. præcipue Simson in Celim fol. 34. pag. 1. & 62. Bava Batra fol. 57. 2. Lundium in folio 999. pag. & quos ibi allegat. Cl. Dassovium de accubitu ad agnum Paschalem pag. 21. De LECTIS Joma fol. 12. 1. & Megilla 26. 1. Uberime de his egit R. Simson qui est Baal Hattosephot in titulo Celim edit. Amst. in fol. fol. 26. &c. Lectorum formam describit, & fol. 30. docet quod tapetes lanei imponerentur lectis. Aruch. seu Nathan. in suo lexico, fol. 142. ed. Venet. in fol. Bartenoram in Celim Cap. XVI. §. 4. Cap. XX. §. 1. Bynæum de Morte Jesu Christi Lib. 1. ed. Amst. in 4to pag. 260. Dassovium de accubitu pag. 21. Qualis lectus fuerit וַיִּשְׁכַּב וַיִּשְׁכַּב וַיִּשְׁכַּב vide in Nedarim fol. 56. 2. Talmud. Hierosolym. Berach. cap. III. in Gittim. fol. 69. col. 1. explicatur, quod decurrare & extendere cubilia potuerint.

Sectio II.

De ritibus inter esum consuetis.

Caput I.

De ordinatione convivarum.

Contenta.

- §. 1. Duo sodalitia, in uno hypocausto Pascha celebrantia non semet invicem aspiciabant; Quomodo בבית אחד explicent? §. 2. In medio triclinii duorum collegiorum erat positum calefactorium & quare? §. 3. An Pascha à duobus collegiis inter se diversis, consumi possit? §. 4. An promiscue accubuerint cum feminis, liberis & servis in uno lecto? Negatur. §. 5. Quomodo discubuerint? in latu sinistrum, an dextrum?

§. 1.

In præcedenti sectione, enarravimus ritus extra triclinium à Judæis

Judæis observatos; placet jam cum ipsi intrare coenaculum, & paucis delineare inter eſum conſuetos mores; Scio neminem latere, quanta fuerit Hieroſolymis hominum congregatio, tempore Paſchatis; ut quiſque facillime calculum ſubducere valeat, tot habitationes in Urbe ſancta non extiſſe, ut potuerint unicuique collegio proprium ſuum accommodare triclinium. Hinc ſæpe eveniebat; ut duo cætus, in uno hypocausto, Paſchatis celebrarent comestionem. Hoc cum contingeret, minime alterum collegium oculos flectere ad alterum, erat licitum. Etenim ait Miſchna 13. Capitis VII. שתי חבורות שהיו אוכלים בבית אחד: אלו הופכים את פניהם אלו הופכים את פניהם הילך ואוכלין; ואלו הופכים את פניהם הילך ואוכלין. *Duo ſodalitia, ſi comedunt in uno domicilio, hi facies ſuas convertunt ad unam partem (coenaculi) & comedunt, & illi convertunt facies ſuas ad alteram partem (coenaculi) & comedunt.* Quo verus ſenſus hujus Miſchnæ appareat; ſciendum eſt, Rabbinos, Exod. XII. vſ. 46. בבית אחד in una domo; quoque ſumere PRO UNO COLLEGIO; Bartenora ad citatam Miſchnam ait: שתי חבורות: כשתי בתים רמי: *Duo SODALITIA facies ſuas convertentia, ſimilia ſunt duobus DOMICILIIS.* Dixerat autem Deus Exod. XII. 46. לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה: *Non educes ex ulla domo de carne FORAS.* Hoc præceptum negligi ſomniant, quando duo ſodalitia in uno triclinio Paſcha comedentia, ſemet invicem aſpiciunt. Jom Tobh ex mente RAMBAM Cap. IX, de ſacrificio Paſchatis, explicat illud his verbis: צריך להפוך רוקא ואינן רשאים לישב אלו כנגד אלו שאנו נראין כחבורת אחד: *Necesse est ut ſtricte ſeſe invertant, & non licet illis ſedere obverſe huic, nempe è regione alterius collegii, ac ſi tum (duo collegia) viderentur, ſicuti una ſocietas; nam Deus dixit de carne FORAS, vide plura in notis Jom Tobh, ad citatam Miſchnam.* Imo miniſter ſerviens duobus collegiis, ſi furgat de ſua ſocietate, neceſſitati alterius conventus, ſervitii gratia, operam daturus: למזוג קופץ את פיו ומחוויר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו: *Ad infundendum (vaſculum) claudet os ſuum & convertet faciem ſuam, usque dum pervenerit ad ſodalitium ſuum, & tum comedet.* Miſchna 3. cap. VII. Peſachim. Hoc illud eſt, quod in Gemara docent, fol. 89, pag. 2. בזה התנור: בצד (אכל אמף. אכל) השמש שאכל

אם

אם היה פקח ממלא כריסו ממנו: אם רצו בני חבורת לעשות טובה עמו: באין ויושבין בצידו ואוכלין: דבריו ה' יהודה: רצו אין: לא רצו: לא: ואמאי נימא לחו הא קבליהון: קבליהון אדעתא Hoc est: Servus רנטרחד קמן למשרת לן: לדודך לא קבליהון edens de carne alterius societatis quantitatem (licet sit) oliva e regione fornacis, si sapit, satiat ventrem suum isthac (carne.) Si volunt socii transgressioni ipsius, grato consilio succurrere, veniunt, assident juxta ipsum & comedunt, (Pasccha.) Verba R. Jehuda hoc relinquunt cujuslibet libera voluntati; Quid? anme dicere ipsis potest, (Servus,) mene vos accepistis (in vestrum collegium) Respondent, accepimus te hac conditione, ut in te susciperes, ministrando scilicet, nostrum alias opus, tui causa non te accepimus.

§. 2. Observant quoque Rabbinii in medio triclinii duorum collegiorum fuisse locatum המיחם calefactorium, ratio quare in medio fuerit positum extat, in Thosephot fol. 119. pag. 2. Pefachim, quam verbis Jom Tobh adscribam, וחיכר כרי שיהא הפסח והיכר, ur esset discrimen seu agnitio rei intermedia, (que scilicet unum collegium ab altero secernebat.) vide Jom Tobh ad VII. cap. Mischn. 3. כרי שיהא: potius autem cum Bartenora dico, ad citatam Mischnam: נוחה לשתיהון למוזג לכאן ולכאן: ut facili negotio, pro duobus sodalitiis vinum temperari posset, huc & illuc: nam in ipso calefactorio: היה החמין שמחמין בו את החמין שמתנים בו היין: Calefaciebant aquam, qua temperabant vinum. Hoc quoque affirmat Maimonides: היו המים: erant, inquit, aque (calidae) quibus temperabant vinum, in medio. Vide Jom Tobh ad citatam Mischnam; An autem quodlibet convivium suo fuerit instructum calefactorio & quare usirpaverint calidam ipsam aquam, non explicant.

§. 3. Porro magni ponderis occurrit quaestio, scilicet an Pasccha a duobus collegiis inter se divisis, confumi possit? seu in tot distribui frustula, quot sint conviva, ut quisque conviviarum separatim edat, ac si esset cum semetipso quaedam societatis? Mischna 4. cap. VIII. Pefachim hujus casus meminit: הממנה עמו אחר בחלקו רשאין בני חבורה ליתן לו את שלו: והוא אוכל משלה: וזה אוכלין משלהון: Qui annumeraverit secum alios ad portionem suam licet sociis ut dent ipsi, quod est ejus & ille comedat de suo, & illi comedant de eo, quod est eorum. Obadias de Bartenora declarat hoc modo

D sen-

sensum traditionis אחר מכלי חבורת שאמורה אחרים על חלקן
 בלא דעת חבורה: רשאין בני חבורה לומר לו: טול את שלך
 וצא ואכול אתה וחברייך שאין בני חבורה מתרצים להיות כל
 : וצא : אלו הרעות בחבורתן: *Si socius quidam annumeraverit alienos ad
 suam portionem (ad Pascha) absque consensu societatis suae, tunc illi (qui
 sunt ex eadem societate) ipsi dicere possunt, accipe quod tuum est, &
 abi, & comede tu & socii tui, quia (illi, qui sunt ex eadem societate)
 permittere nequeunt, ut omnes isti sint in sua societate.* Verum enim ve-
 ro, Barenoræ sententiæ non subscribitur in Gemara Babyloni-
 ca, siquidem omnino displicet Gemaristis Pascha distribuere in
 multas societates, nisi necessitate collegium urgeatur; hoc est, nisi
 אכעיה לן: בני חבורת רשאין לחלק או אינן רשאין לחלק: תיש בני חבורה
 שהיו ידיו של אחד מהן יפות רשאין לימר לו טול חלקך וצא:
 ידיו יפות אין: אין ידיו יפות: לא: ש' מ' ר' פפא ורב חונה ברית
 דרב יהושע עריבו ריפתא בהרי הדרי: אדאכיל ר' חונא ברית
 דרב יהושע חרוא אכיל רבפפא ארבע: א' ל' פלג לי: א' ל' קבילתיין:
*Proponitur nobis hæc questio, Anne conveniat sociis dividere, annon? (sc.
 Pascha inter omnes convivas, ut unusquisque suam accipiat par-
 tem, secundum glossam,) Accede, & audis, (responsionem) si inter
 socios quis inventiatur, cujus MANUS SUNT PULCHRÆ. (qui helluo
 est,) licitum ipsis est dicere HELLUONI: accipe partem tuam, & abi;
 sed tantum de GULOSO hoc statuimus, si deest iste, minime licet. Hinc
 intelligas, cum aliquando Rab. Papa, & Rab. Chuna, filii R. Josue comedere-
 rent (Pascha) simul: quando R. Chuna filius Josue edebat unam, edebat
 R. Papa quatuor partes. Tum dicebat R. Chuna, R. Papa, partire me-
 cum: Respondebat Rab. Papa, suscepistis me semel in consortium vestrum.
 Sensus hujus exempli est, quod, cum, quis conviva edat qua-
 tuor frustula, cæteri tantum unum, non ideo interruptant divi-
 dendo collegium; verum, si quis octuplicato istarum particula-
 rum esu superaret cæteros convivas, dimittunt cum sua portio-
 ne gulosum istum, uti hoc exemplo R. Rabinæ helluonis, ulte-
 rius in Gemara, citato loco probatur; Vide & ibidem R. Salomo-
 nis Glossam.*
 abom. §. 4. Notandum quoque occurrit Judæos inter esum Pa-
 schæ.

schatis non promiscue accubuisse cum foeminis, servis, & liberis. Mischna 7. cap. VIII. אין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים. Non faciunt societatem è mulieribus servis & parvulis. Sunt quidam, qui heic loci ita intelligunt, ac si nulla societas esset justa & permittenda, in qua annumerantur servi, foeminae & parvuli: aut, cum in quadam familia, sufficienti ad totum agnum consumendum, invenirentur liberi, servi & mulieres, tum servi separatim, quasi tota esset societas, de carne agni, mactati pro tota familia, comedere debent, eodemque jure frui foeminas, & liberos volunt; Qui priori sententiae assentiuntur, Bartenoram habent antistitem in explicatione ad hanc Mischnam. Qui posteriori R. M. B. Maimonidis in notis ad eandem, vestigia premovent; Verum meo quidem judicio ita Mischnae verba sunt intelligenda: nempe, si familia quaedam existeret ex servis, mulieribus & parvulis, quod non separatim servi cum servis, mulieres cum mulieribus & parvuli cum parvulis, de unico illo agno pro tota familia jugulato, comederint, ac si viderentur tres separatae societates, sed omnes circa UNAM MENSAM circumjecerint in suis lectis, servi in lecto separatim, mulieres in lecto separatim, & parvuli in lecto separatim; non mulieres eum servis IN UNO LECTO, nec parvuli cum servis IN UNO LECTO; quomodo quodlibet genus erat distinctum, attamen fuit unica societas. Partim hoc è præcedentibus paragraphis perspicuum, partim è Gemara sum demonstraturus fol. 91. Pesachim in fine: מי עבדינן חבורה שכולה נשים: והתנן אין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים: מאי לאו נשים לחודייהו ועבדים לחודייהו: Quinam, querunt, faciunt nobis societatem, è singulis mulieribus? Anne docuimus minimè congregabis societatem completam, è mulieribus, servis & parvulis; Quare non SEPARATIM mulieribus, (licitum est suam dare societatem,) servis SEPARATIM suam, & parvulis SEPARATIM suam? Responsum accepit, minime gentium. Tosaphtha rationem addit, quare mulieres totam societatem conficere, cum semetipsis nequeant, אינן זורין: לשמור הפסח ומכיות אותו לירי פסח: quoniam præ ventositate Paschatis festivitatem custodire non possunt, quapropter in dedecus rueret: Imo Gemaristarum sententiam eò inclinare, ne in uno lecto simul

jacerent, luce clarius mihi quidem apparet, è sequentibus ejuldem paginæ: קטנים ועבדים משום תפלות: קטנים ועבדים משום תפלות: פרוצות: *Mulieres & servi* (non in uno lecto accumbunt) *propter transgressionem, parvuli & servi* (non in uno lecto simul) *propter appetitum ad paderastiam*, (ut Glossa explicat.) de his vide ibidem plura.

§. 5. Tandem quoque paucis delibabimus, quibus ritibus ceperint cibum. In Ægypto *adstabant* mensæ paschalem cœnam celebrantes, verùm Hierosolymis illud planè iavertebant, & mensæ *accumbebant*; imò si esset pauperrimus in toto Israele, ex תמחוי *Tamchui* alimentum quarens festivitati paschali non satisfaciebat, nisi *discumberet*, Mischna i. cap. X. Pesachim docet, ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב: *etiam si es pauperrimus in Israel, minime edes, nisi inclinatus.* Maimonides in sua פירוש *subnexa* titulo Pesachim capit. ult. edit. Amst. fol. 127. p. 1. ait in principio: חייבנו לאכול בהסבה כרו שיאכל כדרך שהמלכים: *Necessè est, ut comedamus corpore inclinato quomodo reges & magnates comedere solent, quod libertatem indicat.* Servi quoque alias stantes ministrabant dominis, hæc autem nocte *discumbebant* simul ac heri: in Gem. Pesachim Hierosolymitana fol. 37. 2. R. Levi dicit, *mos servorum est, ut edant stantes; at nunc comedunt RECUMBENTES, ut dignoscatur exiisse eos è servitute in libertatem.* Vide Celeberrimi Ligtfootii Horas Talmudicas ad vers. 20. Cap. XXVI. Matthai. *Accumbebant* vero inclinando corpus in *sinistrum latus*. Gemara Babylonica in Pesachim fol. 108. exstat: הוסיבה ימין לא שמיה: *Supinè jacere non vocatur accubitus, & in latus dextrum recumbere non vocatur accubitus.* Vide & Berachot fol. 46. 2. Mischnam 6. cap. VI. Berachot; & ad eandem Bartenoræ explicationem. In Schylchan Aruch in Orach Chajim Josephi Karonis edit. Venet. in 8. f. 146. col. 3. exstat: על גבן ולין; *Cum accumbit (Judæus) non inclinat se in dorsum, vel in faciem, nec in dextram, sed in sinistram.* Consule & Kimchium in libro Radicium edit. Venet. in fol. pag. 320. Vide & quid R. Salomon ad vocem יטו Amos II. fol. 8. obiter; Maimonidem quoque adi. in הלכות ברכות cap. VII.

VII. Particularia quaedam accubitus descripsit Maimonides, in Hilchos Chamez Umazza, cap. VII. §. 8. אפילו עני שבושרא לא יאכל עד שיסב: אשה אינה צריכה הטיבה: ואם אשה צריכה היא צריכה הטיבה: וכן אצל אביו והשמש בפני רבו צריכה הטיבה: אבל תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות: והטיבת ימין אין לו הטיבה: וכן המיטב על ערפו או על פניו אין זו הטיבה: *Etiam si pauper sit in Israel, non edat nisi accubuerit; femina non obligatur ut accumberet, si tamen esset femina honorata, accumbere debebat,* (eadem leguntur in Kitzur piske Harosch subnexis titulo Pesachim edit. Amst. fol. 139. col. 3. num. 20.) *Filius quoque apud patrem, & servus coram domino accumbere debebat, sed discipulo coram magistro non licebat accumbere,* (hoc in Gemara, ex qua pene omnia sumit, negatur,) *nisi impetrata a magistro licentia. Neque accubitus in dextrum (latus) habebatur pro accubitu; Neque si quis accumberet reclinans in cervicem, vel contra in faciem erat accubitus.* Sed cum alii solidiori studio in hoc genere desudarint; remitto Lectorem, ad eos, scilicet ad Clariss. Dassovium in dissertatione de accubitu, Ligttootium cit. loc. Cel. Buxtorfium de Cæna Domini §. 33. 34. Maimonidem in Hilchos Berachot, cap. VII. Joh. Baptist. Villalpandum, in Explanacionum in Ezechielem Tomo I. ed. Romanæ in fol. pag. 293. Petrum Ciacconium de Triclinio edit. Amst. in 12. pag. 98. Jacob. Sponium in Miscellaneis eruditæ antiquitatis, in differt. de Tripodibus figura §. & 7. edit. Lugd. in fol. pag. 118.

Se&. II. Cap. II.

De ritibus circa Poculum benedictionis observatis.

Contenta.

- §. 1. Vinum, quo utebantur in Paschate, an fuerit rubrum? Quare vinum וצמר vocetur? §. 2. An iste satisfaceret celebrationi Paschatis, qui puro vino frueretur? In Judea vinum valde erat strenuum, necessario idcirco requirebat aque permixtionem. §. 3. Præcipue poscebat aquam Poculum benedictionis. §. 4. Decem ritus, circa poculum benedictionis observati. §. 5. An primo, vino seu dici benedicendum

dum sit? Diffensio ideo inter Scholam Schammai & Hillelis exorta,
 §. 6. Quis primò libaret poculum? Vinum bibendo accumbant.

§. 1.

POSTeaquam cuncta rite fuissent observata, convivis secundum
 sexum separatis & in lectis inclinantibus, mensam intruebant
 mappa sua pellicea tectam, eique imponebant poculum, an au-
 tem vitreum, calatum, aut Alexandrinum fuerit nostrum non
 est differere; sed tantum observabimus primo, quali specie liquoris fue-
 rit impletum, & secundò quales circa poculum ritus observarint. Spe-
 cies liquoris erat vinum, & quidem plerumque rubrum, hinc scri-
 bunt in Levus. הלכות בסח Num. 172. §. 11. מצוה לחזור אחר
 : מצוה לחזור אחר : *Præceptum est inquirere*
 & comparare vinum rubrum, quia illud generosius esse solet, quam album;
 Sic quoque in Talm. Hierosol. Schabbat fol. 11. pag. 1. dicunt מצוה
 לציאת בין ארום *Præceptum est, ut vino rubro præset hoc officium,*
 & in Gemara Babylonica, fol. III. p. 2. צריך שיהא *in*
 בן מעם ומראה: אמר רבא: מ"ט ררב יהודה: דכתיב אל תרא
 : *Rabbi Jehuda dixit, neesse est, ut sit in eo vino SA-*
 APOR & ASPECTUS, querit Raba, quanam sit ratio, verborum R. Je-
 huda? (responsio est) scriptum est (Proverb. XXIII. vs. 31.) ne respi-
 cito vinum, quum erubescet, hoc dicto demonstrant necessitatem vini
 rubri, veluti רש"ם *Rabbi Salomonis filii Meier est Glossa ad hunc*
 Gemaræ locum; Tofapha, inquit, ea gratia debere uti rubido,
 quoniam hoc requirit חשיבות *Majestas.* In Judæa vinum pluri-
 ma ex parte, rubro gaudebat colore; hinc opinatur Clariss. Bo-
 chartus in Hieroz. part. I. pag. 189. accepisse nomen חמר, *Chamar,*
 nam in Arabica lingua Vinum denotat *الحمر L, ACHMARANI*
 in numero duali, à radice חמר *CHAMARA* rubuit, quod & ad-
 huc in lingua Persica est usitatum; sicuti & vinum חמר in sin-
 gulari numero vocant; de quibus vide P. Angelo à S. Joseph.
 Gazophylacium linguæ Pers. Verum quicquid illud sit ידוע *אם*
 : *Si constaret album esse*
 melius, quam rubrum, illud præferatur. Quapropter videmus pari mo-
 do illum præcepto Rabbiorum servire, seu albo, seu rubro utar-
 tur; si modo delectetur vini sapore & splendore, vide Buxtorffii
dissertat. paragr. XX,

§. 2, Ali-

f. 2. Aliquando biberunt vinum purum, nulla alia re liquida conditum, licet חזק מאד יינם vinum ipsorum valde strenuum esset, uti loquitur Glossa in Berachot fol. 50. p. 2. Concedunt quidem Gemaristæ illum, qui מן vivum, hoc est, non aqua mixtum vinum, ebibit, præstitisse suum officium fol. 108. p. 2. linea 3. Pesach. edit. Amst. Sed paulo post, loquitur Rabba: ירי חרות לא יצא: ויין יצא: Vino quidem debitum solvit, sed nullo modo observavit libertatem suam. Nimium genio suo indulgit legem contemnendo; nam R. Salomon filius Meir, addit nullus in terra sancta dignitati sue respondens quicquam agebat, nisi vinum permisceret AQUA. Verum, pergit, הכי מילה ביינות שלהן דררו על חר תלת מיא: אבל יינות שלנו לא בעי מיזגה: Hac tantum dicta sunt de vino terræ sanctæ, ubi permiscebant unam vini, cum tribus aquæ partibus, vinum autem, quo nos utimur, (in Europa degentes,) non requirit aquæ mixtionem. * Eadem & Thosephot scribunt: כיינות שלהם שהיו: חזקים צריך מיזגה: אבל בשלנו לא נראו. Desiderat tantummodo vinum ipsorum (in terra sancta habitantium) aquæ permixtionem, nam admodum erat strenuum. Nostrum facile ea caret, in Gemara fol. 50. p. 2. De vini temperati origine & usu apud gentes profanos ac Judæos vide omnino Clariss. Viri D. Theodori Hafæi, fautoris mei summe de venerandi dissertat. heic Bremæ habitam, in qua anquirunt: Num Christus in institutione S. Cæna vinum adhibuerit aquâ temperatum.

f. 3. Præcipuè autem poculum benedictionis, seu ברכה כוס הכל מורים de quo in præfenti loquimur poscebat aquam; nam, בכוס של ברכה שאין מברכים עליו עד שיתן לתוכו מים. In eo omnes consentiunt super poculum benedictionis, non benedicendum esse donec immisceatur ipsi aqua. Vid. Thosephot in Pesachim f. 108. p. 2. & in Berachot fol. 52. Attamen, dices Lector, expressè docent Gemaristæ ibidem in Berachot fol. 51. Poculum benedictionis ex mero vino non aqua mixto constare, debere; Respondeo, ver- bis

* Duo hæc loca ex ipso Talmude excerpta possunt Pontificios atro notare lapillo, dum sacramenti cardinem in permissione ponunt, cum saltetem forte fortuna acciderit: Tridentini quoque Concilii Patres, qui Can. 8. divo anathemate feriunt secus credentes octo validissimis argumentis refutavit, Cap. IV. §. 6. citat, dissert. Reverendus Hassem.

lutis sublevabo, & Nomen Jehovahæ prædicabo. Decimo נותן עינו בו כו
Paterfamilias, oculos in illud Poculum figit. Quare? כי היכי דלא
ניסח דעתיה מיניה hanc ob causam, ne amoveatur mens ipsius,
benedicendo poculo.

§. 5. Sequitur jam ipsa benedictio: verum iterum super-
stitiosi nimis Judæi nodum in scirpo quærunt. Objiciunt: An pri-
mo benedicendum sit de die & dein de vino; seu an primo de vino & po-
stea de die. Pefach, Mischna 2. cap. X. In Berachot fol. 53. futilibus
sermonibus lectorem hic detinent, quare eos repetere omnino
displicet: interim ad eos te remitto, mi Lector, & quoque ad
notas 1. Mischnæ Cap. VIII. Berachot, Bartenoræ & Jom Tobh.
Prius SCHOLA SCHAMMAI statuit: Posterius SCHOLA
HILLELIS, cui & sopito per Bathkol bello, victas dedit manus
schola Schammai; de quibus vide fol. 114. pag. 1. Gemaram Babylon.
Pefachim, & Celeb. Ligtfootii Horas Talmudicas ad cap. XXVI.
vf. 26. Matthæi. Consentit & RAMBAM, in Chamez Umazza
cap. VIII. Ita quoque in Hagada vulgari expressum, mihi pag. 187.
Cum Pater familias numeratas modo decem observationes, rite
disposuisset, incipit his verbis vino prius benedicere. ברוך אתה
ברוך אתה יהוה מלך העולם בורא פרי הגפן: Benedictus es, ô Jehova
Domine noster, Rex mundi, qui creasti fructum vitis. Huic arte cohæ-
rebat, benedictio diei, quæ hæc erat ברוך אתה יהוה מלך העולם בורא פרי הגפן:
Benedictus es, ô Jehova Domine noster Rex Mundi, qui elegisti nos præ omni populo &c. &c. Quan-
do Pascha in Sabbathum incidit, aliis atque aliis benedictionibus
sanctificant, scilicet, lucem, distinctionem, seu Haddalan, & tempus fe-
sti, quod vulgo יקנהו Jakinhaz, vocant; Cui præterea placet lo-
gomachiam Gemaristarum de hisce ritibus audire adeat Babylo-
nicum Talmud Pefachim fol. 102, p. 2. & fol. 103, pag. 1. & 2. Cla-
vem operosa hujus disputationis exhibet fol. 102, pag. 2. R. Salo-
mon filius Meier, in sua Glossa, vide & חכמת מנוח fol. 59, pag. 2.

§. 6. Converto me ad circumjacentes convivas, quippe
benedictione absoluta Pater familias bibebat haustum è poculo.
In Levusch in ritibus de Sabbatho Num. 271. §. 14. מצורף מן
המובחר הוא שיטעמו המקדש תחלה שהוא המברך ואחכ
Præceptum est, opti-
mum

num & praestantissimum esse, ut sanctificans, seu benedicens primo gustet ac postea omnes accumbentes gustent unusquisque haustum. Eadem in Colbo Num. 27. fol. 21. col. 3. leguntur: אחר ברכת היין שותה כל אחד אחד מדם מכוס של ברכה מרא לוגמיו: uniusquisque accumbentium ex poculo benedictionis haustum. vide Cl. Buxtorf. dissertat. de sacra Coena §. LXXVI. Hac tamen serie, ut prius velarent capita sudario, nam poculum benedictionis requirebat עיטוף uti supra ex Berachot audivimus: ratio est, quoniam Judaei nullas ferme benedictiones recitabant, nisi velatis capitibus, de quibus vide Cl. Campeg. Vitringam in Synag. Veter. lib. 3. part. 2. cap. 13. & Clar. Dassovium in dissert. de accubitu. Porro accumbebant in latus sinistrum bibendo è poculo, in Kizzur Piske Harosch subnexis titulo Pesachim cap. ult. §. 20. ed. Amst. fol. 139. col. 3. יין נמו בעי חסבה כל ר כוסו: Vinum quoque acquirebat accubitum ad omnia quatuor pocula. Perfectiorem explicationem leges in Gemara Babylonica fol. 108. in med. primæ paginae. Consule & Schible Leketh in Hilchos Pesachim edit. Venet. in folio fol. 29. col. 4. in fine. Retinuere quoque eundem ritum hodierni Judaei in libris precat. sub titulo Haggada pag. 186. mihi edit. Amst. Wann du Kiddusch (benedictio dici) aus hast, da leg dich auff die linken seite, und trinck von deinem Cos, also phiel Wein, as da kan gehn in einen Hiener-Ey Schall. Posteaquam igitur, quilibet accumbentium è poculo benedictionis haustum bibisset, ait Maimonides in Hilchos Chamez Umazza: אה"כ מברך על נטירת ידים: וגו' ידיו: Dein benedicit Paterfamilias lotioni manuum, & manus lavat; De quibus vide Clariss. Buxtorffii Vind. Exercit. de Coena Domini §. 48. Benedictio ista ita sonat: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטירת ידים: Domine noster Rex mundi, qui sanctificasti nos legibus tuis, & precepisti nobis lotionem manuum. Quomodo autem ex quo precepto & quousque manus lavant fuse egit Celeberrimus Buxtorffius in singulari Dissertatione, de lotionem manuum, quam adi.

Sectio

Sectionis II. Caput III.

De Ferculis.

Contenta.

- §. 1. Primo intingebant olera in acetum, non herbas amaras, ipsisque benedicebant. §. 2. Azyma quare מצות vocata sint? Quid פרפרת?
 Quilibet absque discrimine tenebatur conficere azyma. §. 3. Genera amararum herbarum explicantur, Quid חזרת? Quid עולשין?
 Quid תמכא, חררבינה & מרור? Quid היררוף? §. 4. חרוסת
 Quale fuerit pulmentum, cuiusque in memoriam adornatum? Quid נפ?
 §. 5. Sacrificium festi Paschatis simulac Pascha assabatur flo-
 rente sanctuario. §. 6. Quenam membra Agni Paschalis esui fuerint
 apta & licita? ראשי כנפים quid sit?

§. 1.

JAm apponunt olera. Mischna 3. cap. X. Pesachim refert הביאו לפני מטבל בחזרת, *adportabant coram ipso (patre familias) lactucam, ut comederet*: Omnes penè interpretes, cum lactuca intingere, tantum concedunt, quando alia olera non adsunt: Per חזרת autem intelligunt *amaras herbas*, quia חזרת seu lactuca inter amaras herbas primum tenet locum, sicut ex Mischna 6. cap. II. Pesachim apparet: Per ירקות seu *Olera* intelligunt ea, quæ non sunt *amara*, uti *Petroselinum*, *Cherephyllum*, *apium*, vel quæcunque allubuerint; Hæc ירקות primum erant ferculum, eaque intingebant in *acetum*, seu *aquam*; non in embamma Charofeth. Expressit illud Thosephot docent, fol. 144. sub voce: היכא שמיטבול ראשון הוי בשאר ירקות: א' צ' לטבול בחרוסת: או בחומץ ובמים: אלא או בחומץ ובמים: *Omnino necesse est, ut prima intinctio fiat cum diversis oleribus & non in EMBAMMA Charofet, licet, intingere, sed in ACETUM, seu aquam.* Idem affirmant in voce הלילה: Ritus hunc Deus non præcepit, veruntamen legibus ipsius non contrariatur, nam cum: סעודה קודם לאכל ירק גילין לאכילת ירק קודם סעודה: *ut Raschbam loquitur, nullus hominum soleat comedere olera ante cœnam, uti Raschbam loquitur, edunt ea fol. 114. pag. 2.* כי היכי דליהוי היכורא לתיקורת: *scilicet rogandi, quare illud insolens, præ ceteris noctibus peragant?* Compendium totius hujus ritus vide apud Jom Tobh, in notis ad citatam

tatam Mischnam: ירקות ergo seu Olera ista prius comedebant, antequam herbas amaras mensæ imponebant; sicuti hoc Raschi in Gemara fol. 114. pag. 1. explicat juxta mentem Mischnæ: Non verò, quomodo Rambam in suo tractatu Cham, Umazza, docet, assuetum fuit olim olera, herbas amaras, Charofet, agnum, & Chagiga, omnia simul afferre: Nostræ sententiæ & hodierni Judæi adstipulantur, in Hagada aliquoties adducta, p. 186. scribunt: *Daernach nim Ephog oder Pitresil, und tunc ein in Essig oder Salz-Wasser, und mache Baracha, und gibt dein Gezind auch.* Benedictio hæc est ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי האדמה *Benedictus es, ô Jehova Domine noster, Rex mundi, qui creasti fructum terræ.* Vide de benedictione illa Gemaram fol. 114. pag. 2. Pesachim; Eandem quoque recensent, quando aliis oleribus destituuntur, & pro iis Chazereth seu amaris herbis fruuntur: uti R. Maimon me docuit in explicatione ad Mischnam 3. cap. X. fol. mihi 127. col. 2. edit. Amstel.

§. 2. Hisce gustatis, omnia fercula, una vice, quibus solenne illud festum celebrabant, ordine adducebantur, nempe ex Mischna 3. cap. X. Pesachim ושני תבשירין חרות חרות panis *azymus, lactuca* (Herbæ amaræ) *Pulmentum, & duæ cocturae*; singula separatim contemplemur, מצה est *genus panis absque fermento*, in numero plurali מצות *azyma*, quo numero usitatus occurrit. *Azuma* à Deo sunt præcepta Exod. XII. v. 15. מצות תאכרו: *azyma comedetis.* De confectioe illarum placentarum, figura ac cæteris ritibus prolixè egit Celeb. Buxtorfius in cap. XVII. Synag. Jud. pag. 397. edit. Bas. quem, si placet, evolve. Pagina 400. ait relatum ipsi fuisse, divites Judæos delicatioribus placentis frui, quas מצה עשירה *placentam divitem* vocant: Illud memini me legisse apud *Leonem Mulinesem* parag. 5. cap. III. Partis III. ubi & plura de conficendis azymis invenies. Optime vocantur מצות *azyma*, ab omni fermento pura, quæ descriptio Arabico respondet idiomati, Arabes enim cuncta *sincera & pura* nominant ماصص *MOZAZON, & مامزوزن MAMZUZON*, gracile & tenue quid ipsis est. Hinc fortassis est, quod R. Nachman ad 2. Mischnam cap. VI. Berachot observavit: nam, cum alii & plurimi quoque Judæi per

37

per פפרת המת ex Mischna 3. cap. X. *Pesachim fractionem azymorum intelligant; ille Mazzam ipsam seu azymorum materiam per פפרת intelligit; ratio est עד ע"ק וה"ק שמוע לפפרת רהיני פת שהיא מצדה:* Quoniam solebant panes illos infermentatos valde *TENUES* formare, hinc scias quando dicit (citata ex Pesa, Mischna,) donec pervenerint ad *PARPARAT*, intellige, donec pervenerint ad frustala illa, quæ sunt *IPSA AZYMA*. Hæc azyma conficere, cuius incumbere, absque ullo discrimine. Nec quoque in fastidium ipsorum si quis adductus esset, delicato dente ipsa remandendo, genium suum defraudare audebat. Sed laute munus administrare & azyma edendo voluptate quadam frui, conveniebat. Et adeo tenaciter huic præcepto inhærebant, ut nullum absolvent, nisi de ipsis cibasset. Rabbi Gamalielis dicta admodum hoc urgent, *Quicumque non exposuit*, ait, hæc tria מצה מרור לא יצא ירי חובתו *מצה*, *Pascha* (scilicet) *azy- ma*, & *amaras herbas*, non debito suo *satisfecit*; secundum Mischnam 5. cap. X. *Pes.* Nec sana ipsi deest ratio illud pro certo credendi; addit ex citat. Mischn. על שום שנאלרו אבותינו ממצרים. *quoniam Patres nostri redempti sunt ex Agypto*. Aliam in medium producit rationem *RAMBAM* in fine *Chamez Umazza*. Verum Rabbi Nachmanidis sententia rationi magis consentanea est, collectionem harum opinionum exhibent notæ doct. Jom Tobh ad citatam Mischnam,

§. 3. Secundum ferculum, quo mensam exstruebant, erat scutella herbis amaris impleta; *Exod. XII. vl. 8.* generali voce insigniuntur מרורים scilicet; *LXX. מצה מרור* reddunt. *Cyprianus* hoc rectè vertit *cum picridibus*. Notat autem *Nobilius* מצה מרור apud *Aristotelem* & *Theophrastum*, verti *amaraginem* ac genus quoddam *intybi* esse asserit. *Jonathan Paraphrastes* ille certas quasdam herbarum species, designat, על תומכה וערשין; *Ulestin*. In *Mischna* 5. cap. II. *Pesachim* tres præterea adduntur hæc serie; ומרור: חרובינה: תמכה: ערשין: *Lactuca*, *Inty- bus*, *Thamcha*, *Charehabina* & *Marur*. Quemlibet ergo, qui hisce quinque speciebus herbarum vesceretur, transgressionis expertem *Thalmud* iudicat cit. loc. *Mischnæ*. Sed meritò quæris, (mi Lector,) Quid sibi hæc verborum monstra volunt? Vacatne?
Agé.

Agedum! petamus Orientem, animoque investigemus curioso, an-
 ne quædam sint inveniendæ, vestigia harum herbarum referentia:
 Ordiamur ab ovo, Quid חזרת? est lactuca, sicuti explicatur hoc
 modo in Gemara Babylonica fol. 39. p. 1. Nam idem est ac si A-
 rabice حش CHASSON pronunciantes, quod lactucam indicat; &
 adhuc in lingua Persica usitatum; referente Ang. à S. Joseph, in
 suo Lexico; vulgo vocatur, secundum mentem Raschi ad citatum
 Gemaræ locum לישוגה lactuca: cum itaque satis pateat, quid per
 חזרת intelligant, consultius judicavi explicationi ipsius non
 diutius immorari; remitto interim Lectorem, ad Buxtorf. Lexi-
 con Thalmudicum in voce, ad Celeb. D. Bochartum in Hieroz.
 pag. 603. & ad Maimonidis atque Bartenoræ commentaria ad
 Mischn. 5. cap. II. Pefachim. Sequitur ערשין, quod commode
 Intybum redditur, in Gemara pag. 1. fol. 39. docent ipsius synoni-
 ma esse Arabicum الحنطى, seu juxta Gieuharin Arabice هندب
 HINDEBON, quod Golius exposuit intybum. Gemara Hiero-
 solymitana interpretatur טרוקסימון τρώξιμον; τρώξιμα sunt quidem
 in genere, quæcunque deraduntur & cruda assumuntur, sed &
 præsertim intybum denotat. Sic ait Aet. libro 9. cap. 48. ἀναλαμ-
 βάνε χυλῶν τρώξιμων, hoc est, excipe succo intyborum; & fermè sem-
 per expositionis gratia conjungit Trallianus ἰντυβον καὶ τρώξιμα:
 Clariss. Salmasius in exercit. in Solini Polyhistora pag. 898. docet,
 Arabice quoque TROXIMEL intybum silvestre vocari. Nos
 Germani adhuc hodie herbæ hujus delectamur cibo, nec ipsa vox
 Arabica oblivione deleta est, nam cui nostrum ignota Endivien?
 Jam accedit תמכה, Thamcha, varii vario modo illud verbum in-
 terpretantur. R. Salomonis Glossa in Gemara fol. 39. מרובין
 MARRUBIUM habet; Jom Tobh ad citatam Mischnam cum ver-
 bo קרין Maretig, seu Raphano majori convenire, putat. Gema-
 ra Hierosolymitana גינגיר γιγγιδον exposuit. Clariss. Bochartus,
 in Hierozoico pag. 607. opinatur Thamcha palam alludere ad Pli-
 nianum illud Tammacum, seu Partbenium. Bartenora ad citatam
 Mischnam scribit תמכה esse טוב הגדר סביבות הרקל; ber-
 bam quandam excrecentem circa palmam. Certam vero speciem non
 designat, quod jure miratur Jom Tobh. Quid? Tamum, seu
 Tamnum, de qua herba, quædam scripsit Plinius lib. XXI. Cap.

XV.,

XV., anne judicas quodammodo congruere cum תמכח. Facillima enim datur per mutatio inter כ & ג. Re ipsa conveniunt, nam *Tammum*, aut vulgo vitem nigram, hodieque in Italia edunt, ubi Italicè *Tamaro* vocatur, ejusque teneros cauliculos & viticulas vere primo erumpentes; asparagorum more decoctas mandunt, ejus fructus, uva Taminia vocabatur: hæcque vitis nigra alio nomine, *Gynecanthen* Plin. Lib. XXIII. Cap. 1. audit; Quid obsecro cum Hierosolymitanorum גינענאן convenientius? Converte me ad חררובינא Maimonides ac Bartenora huic verbo cum ipsius synonymo, ex Arabica lingua petito, eandem tribuunt vim; nempe חררובינא, quod juxta Gieuharin. قرصعة *KARZACHENNATON* est, & cum consueto Arabum articulo لاء scribunt لاء قرصعة *L. KARZACHENNATON*, quod *Eryngium* denotat. Cui & meum lubens addo calculum, ob miram convenientiam inter Hebræorum חררובינא ac Eryngii synonyma, quorum copiam Dioscorides lib. III. Cap. XXII. exhibet: οὐ δὲ ἑρῦγγιον; quidam, inquit, *Eryngium* ἑρῦγγιον vocant. Hoc quoque affirmat Neophytus, referente Cl. Salmasio Cap. LX. pag. 78. de Homonymis Hyles Jatrice; ἑρῦγγιον οἱ δὲ ἑρῦγγιον, οἱ δὲ ῥοφρονιον, sunt, qui *Eryngium*, *Oryngium* & *Gorgonion* pronunciant; sed quænam, objicis fortasse, affinitas intercedat cum verbo ἑρῦγγιον & Hebræorum חררובינא? optima sanè nec longè petita; nam in Gemara Babyl: Pef. fol. 39. appellatur חררובינא & חררובינא Charginin, quod ipsissimum ἑρῦγγιον est. Porro docet Dioscorides in Ægyptiaca lingua *Eryngium* audire ἑρῦγγιον; abjice terminationem græcam οὐ habebis ἑρῦγγιον, cuius literæ radicales sunt α β σ, quæ apprime conveniunt cum altero Hebraico verbo, ibidem in Gemara ipsi indito, חררובינא, Charobinin; Ægyptiaco verbo præterea adde α præfixum, quod post primam radicalem injicitur, secundum vulgarem Coptitarum morem, docente Athanasio Kirchero in Grammat. linguæ Coptæ, exsurgit inde vox ἑρῦγγιον, quod idem est ac si cum emphasi diceret, hoc est *eryngium meum*, sed hæc, sufficiant. Uberrimam enim, harum vocum, spississimis adhuc tenebris obrutarum, explicationem promisit, Cl. David Wilkins Vir raræ eruditionis. Super est מרר ביותר, Bartenora inquit מן כוסברתא הוא מר ביותר *Coriandri est species præ cæteris amari*; fortasse אדאמאן intellexere Judæi.

daï, quæ est species coriandri, & in puteis lætior provenit; Inveni quoque apud Golium, Arabibus notum esse verbum, & re ipsa & sono מרור valde simile, nempe מרור MORRATHON, quod in duali numero Colochynthin, seu absynthium marinum interpretatur. Clariss. Bochartus in Hieroz. aliam amplexus est sententiam & quidem firmiori basi nixam, nam ex מרור Arabicum esse MERURIA ait, quod lactucam amaram & lacte fluentem significat: Ex Abenbitare hoc satis solide probavit; qui hoc modo scribit: في الكتاب

الحاوي المروية صنف من الحس له مرارة ويسجل منه
In libro Alchavi (id est aggregatoris cujus author est Serapio;) Meruria est lactuca species, in qua amaritudo, & unde fuit lico. Gemaristæ fol. 39. Pelsachim præterea addunt aliam herbam doctoribus Mischnicis ignotam, cujus mentionem hâc silentio præterire absolum judicavi; Est nempe arbutum cujus nomen est הרדופני Hirdophne; eruditè sane, ut solet Cl. Bochartus docet, in Hieroz. pag. 608. cum Rhododaphne seu Rhododendro congruere. Nam ex descriptionibus, quas Rabbinî de suo arbutto Hirdophne, & Graci de suo Rhododendro memoriæ prodidere, vera & certissima patet concordia. Utrique tradunt bestiis esse lethiferum, homini vero nihil nocere. Lucianus, cum miro quodam μεταμορφωσιμῶ in Asinum esset mutatus, ingratis sæpe verberibus enervatus importune aliquando hortum heri sui ingressus, ut rosas ederet, quibus in cibum sumptis sperabat se in hominem rursus reversurum; verum cum opinione esset deceptus, in talia asinus (ohé!) erumpit verba: τὰ δὲ ῥόδα ἐμείνα, ὅπου ἦν ῥόδα ἀλλοθινὰ, τὰ δ' ἦν ἐν τῆς ἀγέλης δάφνης φυόμενα, ῥόδα ἐμείνα ΔΑΦΝΗΝ αὐτὴν καλεῖσθαι ἀνθρώποι, κακὸν ἀείψαν ὄντα τῆτο παντὶ καὶ ἴππῳ. Φασὶ γὰρ τὸν Φαρύοντα δεσπονήσκειν αὐτῆα. Qua visa fuerant homines malum, & asino & equo cibum, cum ferant ex eo edentes e vestigio mori; Eadem refert Dioscorides lib. IV. Cap. LXXX. & addit: Hominibus salutarem esse plantam contra venenatorum morsus. Cui & Plinius subscribit, lib. 24. cap. II. Hebræi explicando vires הרדופני simili utuntur stylo. In Jellammedu scribunt: ארזן הגרל על שפת הנהר ועושר פרהין רומין ארזן לשושנים והן מרין ביותר רחוק סם המות של בהמין est

est

est crescens, ad oras annuum, floribus liliorum instar valde amaris quique
 bestis sunt lethiferi: hæc quoque ad Mischn. 5. cap. IV. Cholin Bar-
 tenora & Maimonides referunt. Memorabile est, quod de hoc
 arbusto traditur in Gemara Pefachim fol. 39. הררוף עץ שהמתיק
 משה את מי מרה ואמרינן בסוטה נס בתוך נס שהוא הורף
 והוא היררוף. Hirdoph est arbor illa, qua Moses dulces reddidit aquas
 amaras, Ex. XV. 25. quomodo, uti in sota est, duplex credimus effectum fuisse
 miraculum, nam amaram aquam, Hirdoph amara arbore, dulcavit. Para-
 phrastes eadem enarrat in sua Paraphr. Exod. XV. vi. 25.
 וצלי קדם יי ואחוי ליה יי אילן מריר דארדפני וכתב עלוי שמא
 רבא ויקרא ושלק לנו מיה ואתחילין מיה Et oravit Moses coram
 Domino, qui indicavit illi arborem amaram, nempe ARDOPHNEN,
 cui inscripsit (Dei) nomen magnum, & pretiosum, & præterea in aquas projecta,
 ille statim dulces facta sunt. Aruch annotat nonnullos Hispanorum
 vocare הררופי & סנגיגו Sangigo, quod palam alludit ad Ægyptio-
 rum σινδωφ, qui ita Rhododophnen pronunciant, secundum an-
 te citatum Dioscoridem.

§. 4. Amara olera amaro gaudent succo, cui leniendo scu-
 tellæ ipsorum adheret pulmentum, quod חרוסת Charoset vo-
 cant; Hoc pulmentum è variis speciebus conficitur, quarum
 descriptionem legimus apud Bartenoram ad Mischnæ 3. Caput X.
 Pefachim; עושין מתאנים ולווים ובטנים ושקדיים וכמה מיני
 פירות ומשימין בה תפוחים ודוכין הכל במרוכה ומערבין בחומץ
 ונותנין עליה תבלין קנה וקנמון כעין פתילות דקות ארוכות וכו'
 לקש; Conficitur ex scibus, avellanis, pistaciis, amygdalis aliisque fructi-
 bus, quibus adjiciunt poma, que omnia in mortario contundunt & miscent
 cum aceto, cui adjiciunt condimenta, ut aromata, Cinnamomum in forma fa-
 sciæ flatæ oblongæ in memoriam paleæ. Eadem ferme in medium pro-
 ducit Maimonides in Hilchos Chamez Umazza cap. VII. §. II. sed
 modo paululum inverso; In Gemara Babylonica fol. 116. quaerunt
 Rabbini משום מאי מירתי לה: א"ר אמי משום קפא
 א"ל לא מצוה משום מאי מירתי לה: א"ר אמי משום קפא
 קפא Si nullus præceperit (pulmentum illud) Quamobrem igitur adpo-
 nant? Respondet Rabbi Amme propter Kappa. Quid est Kappa? Rab-
 bi Chananeel in Thosephot fol. 115. pag. 2. Pef. exposuit תולעת Ver-
 miculum esse, qui Lactuæ cauli sæpe innascitur. Quis mentis
 compos crediderit hoc unquam? Nugæ sunt. קפא nihil aliud est,
 F ut

ut rectè Raschi bis observavit (in Glossa sua ad hunc locum Gemara,) quàm *succus adstringens* herbarum amararum, quem insequi solet; ut indices experimur, *tremor rigorve febrilis*; hic *tremor* in Arabica lingua קִיפָּ KIPPA vocatur, à radice קָפָּ KAPPA, contracta fuit res. Huic malo, à virentibus ac amaris herbis dependenti, ut medeantur, hoc utuntur pulmento. Rabbi Levi placet aliam proferre rationem necessitatem Charofet probandi gratia, scilicet quod sit *זכר לתפורה* memoria mali. Nam puerperæ Israeliticæ, tanta facilitate in Egypto pariebant, quanta quis malum de arbore decutere possit; huc miseri trahunt verba Cant. VIII, vl. 5., quo verbis utar *Cl. Surenbushii*. Vide & Jom Tobh ad citatam Mischnam; verum alia explanatione R. S. B. Meier fol. 116. Gem. Bab. hunc ritum declarat. Rabbi Jochanan ibidem in Gemara, statuit, Charofeth venire *זכר לשיט* propter memoriam ceni, quo Pharao in Egypto Patres ipsorum misere cruciaverat; Tandem concludunt, Gemaristæ ambo signa in Charofet occurrere, ut esset tam memoria *pomi*, quam *luti*, *זכר לתפורה* זכר לשיט וצריך לקהוי זכר לתפורה. *Neesse est*, (dicunt) *ut reddatur crassum*, in memoriam *luti*, *וְאֶצִיד* in memoriam *pomi*, hoc est, ut Glossa Raschbam explicat, ut *חרוסה* permisceant cum *pomis*, quæ *aciditate sua* stuporem dentium inducunt. Insuper & pulmento inspergere licitum erat crasse contusa condimenta *זכר לתבן* in memoriam *straminis*.

§. 5. Superfunt duæ cocturæ *שני תבשירין*. Quid novi refert ò Apella? anne Mischna tua in monte Sinai promulgata? Aut hæc veritas mira laborat difficultate, aut *תבשירין* non *cocturas*, sed *assaturas* denotat. *שני תבשירין* sunt absque ulla contrō-versa *duæ cocturæ*; siquidem hæc nox stante adhuc sanctuario, ideo præ aliis erat *diversa*, quoniam meris *assaturis* fruebantur juxta Mischnam 4. Cap. X. & Gemaram fol. 70. pag. 1. Pefachim. Ergo hæc Mischna non in Sinai nata, sed post mirandam illam urbem Hierosolymæ *לאחר שנתפלה* demum conscripta; Imò ipsi Gemaristæ in Gem. Babyl. fol. 114. pag. 2. in fine tacite *assentiantur* *ד' יוסף* אמר צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח אחד זכר לחגיגה. Rabbi Joseph dixit, *neesse est*, ut *adsint due species* (eversa urbe) *carnis alterajin MEMORIAM* agni Paschalis, altera in *MEMORIAM sacrificii festi*. Quicumque vero recolit *memoriam* rei cujusdam satis super.

superq; declarat se credere, rem illam non in rerum natura adhuc
 existere: Gemaristæ statuunt in *memoriam* agni Paschalis & sacrifi-
 cii festi comedendas esse duas illas *cocturas*, quapropter etiam
 credunt, Pascha & Chagigah plane abolita esse, quod per de-
 structionem Templi effectum. Interim certum est Judæos non
 solum assato agno se delectasse, sed & alia *assatura*, Templo scilicet
 florente; cujus rei indicium petunt Gemaristæ fol. 40. p. 1. Pe-
 sach. Gemaræ Babyl. ex S. Scriptura Exod. XXXIV. v. 25. ubi
 Deus ait: זבח הבקר וזבח חג הפסח: זבח חג זה חגיגה הפסח:
*Non pernoctabit usque mane sacrificium festi Paschatis, hoc sacrificium festi
 vocatur CHAGIGAH Paschatis.* Maimonides in Cap. X. sect. 12. 13.
 & 14. de Oblatione Paschatis uberius hoc explicat: מקרבן שלמים
 ביום ארבע עשר מן הבקר או מן הצאן גדולים או קטנים וזכרים
 או נקבות ככל זבחי השלמים וזו נקרא חגיגת יד ועל זה נאמר
 Offerunt cum agno בתורה וחבת פסח ליהוה אלהיך צאן ובקר
 pacifica die XIV. de bobus aut ovibus, majusculos sive parvos masculos, sive
 femellas, secundum omnia pacificorum sacrificia, atque hæc oblatio vocatur
 CHAGIGAH diei XIV, & de hac victima sermo est in lege (Deut. XVI.
 v. 2.) *Maña Domino Deo tuo Pascha oves & boves.* Sic quoque R.
 Bechai ad caput XII. Exod. commentatur: צאן להיות הפסח:
*Pecudes, ut Pascha com-
 datur ad saturitatem.* De quibus præterea, si vacat, evolve Cl.
 Bochart. Hieroz, pag. 566. ed. Fran. Frisch. dissertationem de agno
 Paschali. Gemaram Babylonicam in Pesachim fol. 114. p. 2. in fine
 ed. Amst. Thofephot quoque ibidem vide, & R. S. B. Meir Glos-
 sam. In Mischna 4. cap. VI. Pesachim, hoc statuunt: חגיגה היתה
 באה מן הצאן מן הבקר מן הכבשים ומן העווים מן הזכרים
 ומן הנקבות: *Sacrificium adducatur ex grege, jumento, agnis, capris,
 masculis & feminis.* In præcedenti Mischna ejusdem capituli, Cha-
 gigah diei XIV. Mensis Nisan, cujuslibet liberæ voluntati, ut in-
 differens, relinquant: Verum huic Maimonides non annuit, docens
 effato S. S. standum esse, nam hoc modo scribit ad Mischnam 4.
 cit. capituli Pes. חגיגה ארבע עשר אע"פ שהיא רשות ואינו יוצא
 בה משום חגיגה דינה ודן חגיגה שזה ואין בנייהם הפרש לא
 במין

(47)

האכלה *Sacrificium festi* 14. praetermittendo, etsi esset voluntarium, nemo satisfaceret debito festi; sit tamen ejusdem juris, cujus est sacrificium festi, ita non esset inter ea differentia, neque in specie sacrificii, neque in tempore commestionis. Caterum, cum sanctuarium adhuc floreret, Chagigah & Agnus Paschalis communi fruebantur jure, nam ambo *assabantur*; de Chagigah sequenti modo loquuntur Gemaristae, fol. 40. pag. 1. Pef. **איבעיא להו לכן תימא נאכלת צלי או אין נאכלת צלי: כי אקשיה רחמנא לפסח לרינה אכל לצלי לא או דילמא לא שנא: תא שמע הלילה הזה כולו צלי:**
Proposita fuit haec quaestio Ben Thema: an (sacrificium festi, de quo sermo est,) comedatur assatum, nec ne? Deus quidem precepit (Exod. XXXIV. 25.) ne pernoctaret illud sacrificium tempore Paschatis; verum si assatum fuerit, nihil interdixit, an hoc modo intelligendum, aut fortassis ita non doceamus? Veni & audi (Responzionem) Hac nocte OMNIA edimus ASSATA. Raschi addit **צריך לאוכלה צלי ואפילו החגיגה** *Necessario requiritur comedere illud assatum, & etiam festi sacrificium seu CHAGIGAH.* Gemara ibidem paulo post hanc cum Chagigah & agno Paschali comparationem instituit: **חגיגה הבאה עם הפסח: הרי היא כפסח אינה נאכלה אלא צלי: ואינה נאכלת אלא צלי:** *Chagigah quando cum agno Paschali conjungitur, ecce equo cum paschate fruitur jure, non editur nisi assatum, non editur, nisi ab ipsis convivis, qui in templo erant numerati.* Et hanc ob causam annotat R. S. B. Meier fol. 116. Pef. pag. 1. Gem. Babyli. ad haec verba: **ככל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי:** *Omnibus noctibus comedimus carnem assatam, elixatam aut coctam, & hac nocte OMNIA ASSATA.* Sequentem observationem בזמן שבת המקדש קיים היה שואר כן: *stante adhuc Templo sancto, tantum hujus rei querebant rationem.* Maimonidem quoque illud non fugit; nam in Hilchos Chamez Umazza: **בזמן הזה אינו אומר: והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן:** *hoc tempore, ait, non dicuntur ista verba: hac nocte non nisi assam, quia non habemus oblationem.*

§. 6. Ultimum ferculum, cujus gratia tota festivitas adornata erat, jam contemplandum occurrit; erat illud ipse agnus Paschalis. Cum vero, jam pluribus de praeparatione ipsius ad cibum hominis, supra egerimus; tribus heic saltem dicemus verbis, quas

quas traditiones Judæi memoria prodiderint, quidve docuerint de membris Agni Paschalis esui, aptis & licitis, Mischna II. cap. VII. Pefach. hoc tradit; **כל הנאכל בשור הגרול יאכל בגדי הרך** וראשי כנפים והסחוסים: *Quicquid comeditur in bove magno, id comeditur in hædo tenero, principia nempe scapularum, & cartilagineis: Sensus est, quodcunque in bove majori, seu ætate robusto, omnibus jam membris cartilagineis induratis, comeditur, id quoque in agno Paschali consumitur, licet sit ætatis octo dierum; atque è contrario מה שאין נאכל בשור הגרול אין נמנין עליו בפסח: אע"פ שעכשוו: הוא רך הואיל וסופו לה קשוות:* *Quodcunque non comeditur in bove (referente Bartenora ad hunc locum) magno, membris cartilagineis jam induratis, hoc non ad Pascha numeratur, (non edunt,) nam etsi modo tenerum sit in posterum tamen indurescet.* Membra illa cartilaginea si quis comedisset, illum agno ossa fregisse, arbitrantur Judæi. הם אותם הגידים, **ראשי כנפים** **הקשים שהם סביבו הפרקים באדם ובבהמה ובעוף ובקשרים** *Nervi illi, qui inveniuntur circum scapulas, in homine, in quadrupedibus, & in avibus, quorum scapule ligantur, illis nervis, sive cartilaginibus.* Per סחוסים autem intelligunt omnes cartilagineas, uti sunt סחוס האוזן *Cartilago auris, quæ תיבך dicitur* סחוס החזה ורצועות הקטנות שבסוף השדרה *Cartilagineas pectoris & costarum exiguarum in fine spini dorsi.* Qui plura desiderat, adeat commentatores ad citatam Mischnam.

Seçt. II. Cap. IV.

De reliquis ritibus inter & post Cœnam adhibitis.

Contenta.

- §. 1. Quomodo Pater filium erudiret? Quæ verba recitarint, Pascha, Herbas amaras, & azyma in altum tollendo? §. 2. Quomodo & quibus verbis glorificent Deum. Quare stricte septies aut novies? §. 3. Hymnum cantabant cœna incipiente; Quare? §. 4. E poculo secundo bibebant inclinando in latus sinistrum; manus lavabant. §. 5. Frangit Pater familias azyma; ipsisque benedicit; azyma & herbas amaras an simul intinxerint? §. 6. Benedictiones recensentur sacrificii fessi & Pascha-

Paschatis. §. 7. Convivium ulterius producebatur, & ad satietatem usque de carne sacrificii festi edebant. §. 8. Tandem jam saturi, olive molem de agno gustabant. §. 9. Quid אפיקומן? §. 10. Quanam post cenam observarint? §. 11. Epilogus.

§. 1.

Cum videam ultra limites dissertationem excrefcere, fas mihi erit paulatim vela contrahere, & hoc capite ritus præcipuos, adhuc restantes, primoribus, ut ajunt, gustare labris; ne imperfectum & præcocem protrudam foetum: Olera posteaquam, uti supra relatam, intinxissent ac comedisent, cæteris dapibus ordine structis: מזוגו לו כוס שני: Infundebant convivis poculum secundum, juxta Mischn. 4. Cap. X. Pesach. Ratio, quare ante cibum rursus implerent poculum erat, ut filius rei novitate in admirationem adductus, sciscitaretur è Patre causam, Sin autem filius tener adhuc, nulla facultate dijudicandi illa polleret, condocefaciebat ipsum pater: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות: שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כלו מצה: שבכל הלילות אנו אוכלין שאר דרכות הלילה הזה מרור: שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי: שבכל הלילות אנו מטבלין פעם אחת הלילה הזה: שתי פעמים: Quare hæc nox differret ab aliis noctibus omnibus? nam in omnibus noctibus comedebant fermentum, & asynum, hæc vero nocte totum asynum: in omnibus noctibus comedebant alia olera, sed hæc nocte amaras herbas, omnibus noctibus comedebant carnem assatam, elixatam, aut coctam, hæc nocte autem omnia assata. Omnibus noctibus intingebant semel, at hæc nocte bis. Ex Mischna 4. Cap. X. Pesach. Hæc instructione cum defunctus esset paterfamilias, pergebat in Hagada legere; de qua re vide Mischnam citatam, Maimonidem in Hilchos Chamez U-mazza; & imprimis Doct. Buxtorfii dissertat. seu Vindicat. Exercitat. de Cœna Domini Theol. XXIV. §. 3. Et ne prolixus sim totam Hagadam hæc describendo, tantum ea, quæ scopum nostrum tangunt, adducam. Inter alia quoque hæc referebat, פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על כתי אבותינו במצרים: שנאמר Pascha hoc quod edimus, ideo est, quod transierit Deus domos patrum nostrorum in Egypto, sicut scriptum

ptum est. Et dicetis sacrificium Paschatis est Domino. Dein extollebat manu sua Herbas amaras, dicendo, מרור זה שאנו אוכלין, על שם שמררו המצרים את בני אבותינו במצרים שנה וימררו את חידושם; *Amaris istis vestimur, propterea, quod amaritudine affecere Aegyptii vitam Patrum nostrorum in Aegypto, secundum illud; Et amaritudine affecerunt vitam ipsorum; Simul ac Paterfamilias, solverat amaritis herbis debitum, Azyma illico in altum tollebat his verbis: מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הק' כה ונאלם מיד שנה ויאפו את Mazzam comedimus propterea, quod non satis fermentata fuisset massa Patrum nostrorum, ante quam Deus ipsis apparuisset, eosque redemisset, sicut dictum est; Coxerunt massam, quam eduxerant ex Aegypto, de quibus vide Hagadam & Maimonidem in Hilchos Chamez Umazza.*

§. 2. Hiscē recitatis sumebat Paterfamilias poculum secundum, & altiori paululum voce sequentia ex Mischna 5. Cap. X. לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקדם למו שעה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו הוציאנו מעברות לחרות מיגן לשמחה ומאכל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר: *propterea confiteri tenemur laudare, glorificare, decorare, honorare, celebrare, benedicere, extollere & magnificare eum, qui fecit Patribus nostris & nobis omnia ista miracula, atque nos eduxit e servitate in libertatem, ex maerore in letitiam, ex tristitia in diem festivum, ex tenebris in magnam lucem, & ex subjectione in redemptionem; Dicamus coram eo HALLELUJA.* In quibusdam exemplaribus Hagadae tantum septem laudationes existant, cum hic novem numerentur; habent enim לנצח ולגדל *magnificare, & glorificare* loco להדר *celebrare & benedicere, missis ולקדם ולקדם & magnificare.* Ita vidi eas adornatas, in RAMBAM. Chamaz Umazza, Hujus rationis ansas, quibus Maimonidis dissentientes sensus tenere possem, non equidem invenissem, nisi me illis Jom Tobh ad citatam Mischnam imbuisset. Tradit enim se legisse in Talmude Hierosolymitano, septem illas, ac Maimonidis sunt laudationes, mutatis mutandis; *Quæris fortassis ex me, mi Lector, Quare* strictè

strictè septies, aut novies Deum extollant? Afferam ingens illud mysterium, sed mea quidem ratione perinde habendum, ac si è penù Judæorum esset depromptum. Septies repetunt[ur] propter septem רקיעים *caelos*, ut est in Thosephot, & hi cœli denotant septem כוכבי לכת *stellas errantes* in suis vorticibus. Qui novies laudant, exhibent octavam venire ומסבבם המקיב ותשועי המקיב למזלות בכח *ob stellas fixas*, & nonam, ob illud, quod circummit & circumdatur robore Creatoris (Empyreum fortassis Ptolemaicum) vide Maimonidis tractatum de fundamentis legis cap. 3. Jom Tobh ad 5 Mischn. Cap. X. Pefachim.

§. 3. Porro cantabant *Hymnum*, qui erat proprius primo paschati; nam in secundo non tenebantur inter esum canere. Quæritur in Gemara Babylonica fol. 96. pag. 2. in princip. Pefachim, Quænam ratio sit, quare באכילתו הר"ה הראשון טעון הלה *Primum Pascha desideret Hymnum, dum comedatur?* Respondet ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחנן אמר קרית השיר יהיה לכם כליהוה ה' התקדש הו: לילה המקודש רחג טעון הלה: לילה שאין מקודש התקדש הו: לילה אין טעון הלה: *Rab. Jochanan nomine R. Simeonis filii Jhosedek, inquit sacra scriptura, canticum vobis erit, sicuti in nocte cum sanctificatur festum (Esai. XXX. 29.) Nox quæ sanctificatur in festum, requirit Hallel; Nox vero, quæ non sanctificatur in festum, non tenetur ad Hallel.* Rabbi Salomonis Glossa addit: ואין לך לילה חג להטעין שירה חוץ בלילה התקדש חג: ואין לך לילה חג להטעין שירה חוץ: כגון בסח ראשון: *Sicuti soletis cantare noctu cum celebratur festum; At nulla datur nox, quæ obligaris ad cantum inter cœnam, nisi nox Paschatis, nempe PRIMI.* Hic Hymnus desumebatur ex Psalmo 113. & 114. docente schola Hilleliana, veluti ex Mischna 6. Cap. X. Pefach. apparet, addebantur etiam præterea quædam enarrantia redemptionem ex Ægypto, juxta mentem Rabbi Akibæ, referente Maimonide in Hilchos Chamez Umazza & in notis ad citatam Mischnam.

§. 4. Hymno cantato, recitabat Paterfamilias Benedictionem Vini ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן *Tum omnes & singuli accumbentium è poculo isto secundo haustum sumebant, posteaquam unusquisque se in latus sinistrum inclinasset; siquidem omnia quatuor pocula paschalia posebant præsertim*

tim accubitum, in Pifche Harofch supra citatis docetur אמ
 שתאן בלא הסכה צריך לשתות פעם אחרת בהסכה צריך לברך
 : עליו ut, si bibisset absque accubitu, deberet altera vice accumbendo bibe-
 re, & recitare benedictionem super illud. שחרי הסיוח רעתו בשערת
 : קריאה הגדולה sed cum fortassis animus cuiuslibet advocatus fuisset, interea
 dum legeretur Hagadah, persuasum habebant, secundum invete-
 ratam opinionem manus lavare, uti Rambam loquitur; In Ge-
 mara Babyl. fol. 115. pag. 1. Pefachim, moralem proferunt causam
 אר אושעיה כל שמיכולו במשקה morum civilitati respondentem
 R. Osje dixit, omnis intinctio, quæ sit in potum quen-
 dam opis habet lotionem manuum: manus scilicet, quæ antea erant im-
 mundæ, si rursus in fluidum embamma intingerentur, facie eve-
 nire potuisset, ut sordes manuum abluerentur in fluido isto &
 secum ita raperent immundum quid, Thosephot ibidem &
 RASCHBAM ulterius hæc declarant.

§. 5. Porro accipiebat Paterfamilias duas placentas infermen-
 tatas, unam illarum dividebat & collocabat divisam sub integra, ut
 Raschi explicat fol. 39. p. 2. Gemaræ Berachot; panique prius in
 genere benedicebat, his verbis, ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם,
 מפידיהם אינו מברך המוציא לחם מן הארץ
 על שתי ככרות כשאר ימים טובים: משום שני לחם עוני: מה
 Quare non recitat, benedictionem super duobus tortis panis integris, sicut reliquis diebus festis? Re-
 spondent propter id, quod dictum est לחם עוני panis paupertatis (Deut.
 XVI. vl. 3.) Quænam est consuetudo pauperis? Frustris panis uti (non in-
 tegris) ideo hic adhibetur panis divisus. In specie verò azymis bene-
 dicebat hæc formula: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר
 קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצות
 Deus noster, Rex mundi, qui sanctificasti nos preceptis tuis, & præcepisti no-
 bis esum azymorum. Hic rursus acriter inter se disputant Judæi
 fol. 114. pag. 2. & fol. 115. p. 1. Gemar. Babyl. Pefachim, quomo-
 do quove ordine amaræ herbe & azyma sint comedenda, ipsisque
 benedicendum. Prætermittis jejunis & superstitionis ipsorum ra-
 tiociniis, audiamus saltem conclusionem; cujus verba hæc sunt,
 G fol.

הילכתא לא כהילת: ולא כרבנן מברך על אכילת: fol. 117.
 מצה ואכיל: והדר מברך על אכילת מרור ואכיל: והדר אכיל
 מצה וחסה בהרי הררי בלא ברכה זכר למקדש כהילת:

Conclusio exposita est neque juxta Hillelis, neque juxta Rabbiorum sententiam. Sed hac serie; benedicat pater familias commestioni azymorum, ipsique vescatur; Deum benedicat cibationi amararum herbarum, eisque fruatur. Postremum comedat quoque azyma & amaras simul, absque benedictione, quod fit in memoriam Hillelis, qui stante adhuc sanctuario, eodem modo Pascha celebrabat; ut modò monuerat Gemara; & Raschbam ad hunc locum; Benedictio Herbarum hæc est: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור
 Benedictus es, o Jehova Rex mundi, qui sanctificasti nos præceptis tuis, & præcepisti nobis esum amararum: vide Maimonidis Hilchos Chamez Umazza.

§. 6. Sanctificanda solummodo restant, sacrificium festi & Pascha ipsum: Sacrificio hac formula benedicebatur: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת
 הוכח Benedictus es, o Jehova Domine noster Rex Mundi, qui sanctificasti nos legibus tuis, & præcepisti nobis esum sacrificii festi. Qua absoluta gustabat quædam Paterfamilias de carne ipsius; Ubertiorem si cupis enarrationem hujus ritus, consule Thoséphot ad Mischnam 9. cap. X. Pesachim. Maimonidis expositionem & Bartenoræ notas ad eandem Mischnam. Tandem quoque recitabat benedictionem Agni Paschalis: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת פסח
 Benedictus es, o Jehova Domine noster, Rex mundi, qui sanctificasti nos legibus tuis, & præcepisti nobis edere Pascha. ואוכל מגופו של פסח Dein frustulum de corpore agni edebat. De qua re vide quoque citatos auctores, & insuper Maimonidis Chamez Umazza in fine.

§. 7. Nunc mihi Pater familias, pervenisse videtur, quò progredi potuerit hominis patientia; quapropter simul ac hisce ceremoniis defunctus fuerat, totum illicò producebatur optipare paratum convivium. Ubi quilibet molliter curabat, illisque escis & potionibus vescatur, quas in deliciis habebat, quarumque delectatione, ducebatur. Veruntamen ea conditione,
 ut

ut primùm sese saturaret carne sacrificii festi, tum agno paschali, fatietatis gratia: Hoc enim volunt Thosephot ad Pesachim fol. 70. pag. 1. הפסח על השבע אינרו בזה אלא כרי שיאכל Ideo oblatum est sacrificium festi, ut accederent ad Pascha comedendum jam faturi. Propius absunt verba Gemaræ ibidem in principio הגיגה הבאה עם הפסח נאכלת כרי שיהא פסח נאכל על השבע: Chagigah si conjungatur cum agno Paschali, tum illud prius comeditur, ut Paschate vescantur post satietatem. Ut & minus latè vager, Maimonidem brevi & peritè veterum Judæorum statuta delineantem, introducã; In Ritibus sacrificii Paschatis Cap. VIII. §. 3. hæc ait: מצוה מן המוכרח לאכול בשר הפסח אכילת שובע: לפיכך אם הקריב שלמי הגיגה כ"ד אוכל מהן תחלה ואחר Præceptum est, longe præstantissimum esse, si caro Agni paschalis comedatur stomacho jam saturo. Idcirco, si quis sacrificia Chagigæ obtulerit die 14. prius de illis comedet, postea demum vescetur carne Agni Paschalis, ut ex ea plene exsaturetur.

§. 8. Cum itaque unusquisque hilari animo, desideria naturæ satiasset, reliquum erat, ut tandem sese expleret sancto Agni Paschalis cibo, ובאחרונה אוכל מבשר הפסח אפילו כזית, Postremò edit quilibet convivæ, ut Maimon inquit, de carne agni paschalis saltem quantum est olivæ moles, nec postea quicquam aliud gustat. Ratio est: כרי שיהיה הפסח סעודתו Quoniam hic fit finis convivii ipsorum, ut sapor carnis agni paschalis, sit in ore illorum, quia commestio eorum est de præcepto. Milchna 8. idcirco Cap. ultimi אין מפטירין אחר הפסח אחר שאכלו ארז, Ad hæc annorat Bartenora, הפסח אפיקומן: הפסח אין מפטירין מן הסעודה באכילת מיני מתיקה ופירות שרגילין לאכול לקנח סעודה ואפילו במקומן שלא יאבד טעם הפסח: Posteaquam comederint Pascha non discedunt à prandio cum esu tragematum, aut fructuum, quos solebant edere pro bellariis, vel etiam quopiam alio loco ipsorum, ne sapor agni periret ex ore ipsorum.

§. 9. Ex quibus satis superque patet Bartenoræ אפיקומן esse Bellaria: ab ipsius parte quoque stant Gemaristæ Gemara Pesachim fol. 119. Ubi quærunt: אורחיה לו הגזלייה לאבד רוב הינא בר שילא רר יוחנן אמר

: אכר כגון תמרים קליות ואגוזים: *Quid est Aphicomēn? Respondet Samuel, congruit cum Fungis, quibus ego vescor post Cœnam, & cum pullis Patris mei; Rab. Chiina filius Sila & R. Jobanan dixerunt convenire cum dactylis, frugibus tostis, (aut secundum Cel. Majum Kave-Bonnen) & nucibus. De pullis pro bellariis in cibum sumptis quoque alius extat locus, Gemara Sanhedr, fol. 94. pag. 2. דאכל הרבה דאכל דאכל דאכל; Comedebat multos pullos columbinos loco confectorum prandii; Dactylis etiam valde delectabantur Judæi, post prandium; adeo ut in proverbii quoque consuetudinem venerit. Hinc תמרי מקמי נחמא כנרגא לדקולא בטר נחמא כעברא דאכלי דאכלי ante cibum (stomacho adhuc vacuo) sunt sicut securis ad arborem (frangunt corpus,) post cibum, ut vectis ad januam, (corroborant corpus ut vectis januam.) Kethub fol. 10. pag. 2. vide & Buxtorfii Lexicon Talmudicum in voce. Quod Bartenora & Gemaristæ profitentur, id ipsum quoque suo calculo probavit Maimonides, in notis ad supra citatam Mischnam: דונית אכילת הפרפראות שאדם אוכל אחר סעודה כגון מיני קטנית והורעים והקלויים והנרגרות והצימוקים והשקרים וכי:*

Ephicomēn denotat *Bellaria*, quæ homo edit post cibos, uti sunt *legumina* & *similia semina tosta*, ut *ficus, uvæ passæ & amygdala* &c. Conjungenda sunt hæc, majoris dilucidationis gratia cum illis, quæ *Stuckius* Cap. II. Lib. III. p. 448. ed. Lugd. Bat. de bellariis retulit: Tamen verò Judæi in re ipsa consentiant, tamen explicando derivationem verbi hujus *Aphicomēn*, non una loquuntur voce; Docet enim *Bartenora* ad citatam *Mischnam* *אפיקומן* esse vocem compositam, ex *אפיקן* & *מניכו* *educite vasa vestra hinc*; nonnulli *Gemaristæ* exponunt *אפיקומן* per *מתיקה מיני מתיקה* *educite species dulces*; nam post commestionem paschatis, non edunt dulces tragematum species, & hanc esse præcipuam expositionem. Tantum abesse judico, ut id consentaneum sit, ut maxime repugnem. Et quanquam omnibus vestigiis indagaverint verbum illud in Judæa, incassum tamen laborabunt, in Græcia quaerendum est. Quod, non vano augurio monitus, indicavit, *Elias*, in suo *Thisbi*: דונית אכילת הפרפראות שאדם אוכל אחר סעודה כגון מיני קטנית והורעים והקלויים והנרגרות והצימוקים והשקרים וכי: נקרא סעודה גדולה ומה שאוכלין אחר הסעודה נקרא *אפיקומן*

Miron

Miror ego, inquit, quomodo non sciverunt (Rabbini nostri) planè Græcam esse dictionem, qui magnum convivium *ἄνωμα*, & quod post convivium edunt, *ἄνωμα* appellant. Quod ego quidem sciam, non memini me unquam legissè apud Græcum quendam scriptorem, *ἄνωμα* sumi pro magno convivio. Sed *κῆμα* Suidæ est *commassatio* & *impetivum convivium lascivie* & *intemperantia plenum*: attamen Græco idiomati non contrariatur *κῆμα* & *ἄνωμα* vocare, nam *ἄνωμα* sepiissime redundat in compositione, ut in *ἄνωμα*, & multis aliis. *Commessatores* autem, qui *commessationes* frequentant, sunt *ἄνωμοι*; Suidas enim alia synonyma affert, & *ἄνωμα* vertit *ἄβελτης συγκαίσεων*: Hinc dici potest, (quod tamen Lexica non ponunt) *ἄνωμα* esse, quod ad *comesationes* pertinet, ut sunt *Bellaria* & *delicia mensarum*, vide *Buxtorffii* quoque *Lexicon*. *Vellurum* cum tota dissertatio esset scribenda de verbi hujus significatione & origine, quippe venerandam redolet antiquitatem, pedem hic figo; & in aliud tempus, reservabo.

§. 10. Sed mittamus bellaria, tempus enim est, ut revertamur, ad saturos nostros convivas, siquidem, ut videtur, ultimam agni paschalis ofulam, saporis voluptate incitati, iterato morfu conglobatam jamjam deprimunt. Nil præterea erat reliquum, nisi lavatis manibus, Deo pro benigna cibatione meritas agere gratias. Et quo solenniori hoc fieret ritu, infundebatur poculum tertium, super quo Pater familias *ברכת המזון* seu *benedictionem cibi* recitabat; quam hec ob nimiam prolixitatem exscribere supersedeo: Ceteros, observatos ritus brevissime enarrat *Maimonides* hoc modo: *ואחרי כן מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל: ואומר עליו ברכת השיר והיא וההלל יי כל מעשיך וכו': ומברך כפיה ואינו שועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים ויש לו למוזג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול מהודו לוי כי טוב עד על נהרות בבל: וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות: Exinde infunditur poculum quartum, & absolvit super eo Hymnum, recitat etiam super eo benedictionem cantici, quæ est: Laudent te, Domine, omnia opera tua &c. Item: Benedictus, qui creas fructum vitis; & tota nocte nihil amplius gustare licet, exceptâ aquâ: Potest tamen infundi adhuc poculum quintum, eique adjungi recitatio Hymni magni,*

gni, à Confitemini Domino, quia bonus est, usque Ad flumina Babelis. Hoc vero poculum non est ex debito, sicut quatuor præcedentia.

§. 10. En! mi Lector, hæc sunt, quæ hac vice, benevolæ tuo iudicio subijcere decreveram; an autem mihi modestè sperare liceat me tibi satisfecisse, nescio; nec quoque curiosi ipsius admodum frangor cura: Attamen id facile divinare audeo, fore quosdam futuros, qui putabunt, non tanti esse hoc scribendi genus, ut lectione id saltem dignentur; siquidem mecum inani umbra dimicasse, meque vana Rabbīnorum documenta deduxisse à recto & consueto tramite perhibebunt, ut non lectorem meum, adorandi hujus MYSTERII, inexhausta salute scatentis, cœlesti rore, rigaverim; Et quàm maxime dolendum esse judicabunt, me tam molestam tamque tristē calcasse viam, tot spinis & carduis obstitam, nec tamen unius flosculi aut observatiunculæ quæstum jactare posse, ea felicitate polentem, ut aliquo modo lucem sacræ scripturæ accenderet: Fateor, mi Lector, aperta fronte, me & sobrio quidem animo eò inclinasse. Quippe hoc firmissime assevero, qui Mysticæ Theologiæ, Euripi hujus reconditas vias, scrutari cupit, illum, non solum acri iudicio, insigni ingenio conspicuum, sanctæ linguæ accurata *γνώσει* prædicitum, simul Vet. ac N. Testamenti miræ harmoniæ gnarum, doctrina œconomica sanctissimè imbutum esse, sed & pietatis minimè infucata ardore inflammatum summopere esse debere; His omnibus rite pensatis, quo minus opinione stolidæ laborarem arrogantia, subeundo tam arduum onus, & ipsis meis volaticis humeris recusantibus, judicavi esse fatius enodationem Mysterii silentio præterire: & hoc quidem eò libentius, cum videam Duumviros è nostratibus, de quorum laudibus nil præstat quam pauca, proferre, in id pio animo incubuisse, ut solidiori & sanctiori lege polita sua scripta in explicationem hujus Mysterii conferrent; quorum alter est Vir Summus D. HIERONYMUS SNABELIUS, in Exercitat. de Agno Pascali Typo Christi. Alter est Reverendus admodum ac Celeberrimus Vir, D. ALBERTUS SCHUMACHER, de Ecclesia Dei præclare meritus, in Exercitat. præsertim tertia de Conviviis Hebræorum eucharisticis; qui ut magnus Gamaliel (Deo sint grates,) sancta & meas implet aures fruge

fruge Cleanthea. Præterea nec etiam meis animadversionibus, inter lucubrationem subnatis locum quendam Sacrae Scripturae in clariore luce collocare magnopere laboravi. Etenim infelicissima eorum hominum fors me deterruit, qui suae, non Dei gloriae consulentes, in id praecoci animo conspirarunt, ut singulis observatiunculis levissimisque conjecturis, vel somniando conceptis, Sacrum Codicem onerent; in eumque tam impudenti ambitione grassantur, ut simplicissimum textum misera sua *veios* aut planè dilacerent aut in ænigma Aegyptiacum mutant. Quid loquar? Eos video nimis superbire, qui leviter saltem pectus suum doctrina sanctae linguae imbuere, & in lectione divinorum vaticiniorum, planè hospites sunt, qui quae nil minus in deliciis habent, quam vel rationibus Spiritus Sancti, vel scopo, vel nexui demum consulere; Sed simul ac praesens ipsis est Chimæra, hac illicè per speciem afferendae alicujus S. Script. perspicuitatis, seculum onerant, cum stomachosum, ac frigidum saepe redoleat acumen. Haecine sunt sana remedia labantis & ægrotae Ecclesiae? scilicet, id agitur ut salus hominum, summum in periculum ac discrimen ducatur. Ne vero & ego heic peccarem, in ipsorum sententiam non descendendi, sed ea, quae facultatem sapiebant, in sacris literis obscuriora dilucidius exponendi, lectoris æquo reliqui iudicio. Judæorum vero consortiis cum pedes meos intulisset, non mihi religioni duxi, liberiores adhibere censuras: quod congruebat cum ratione mea, amplexus sum, quod non, refutavi, rejeci. Nam cum ex Viris Doctissimis cognoverim, arduam & difficilem esse ad Theologiam viam, ad quam suscipiendam non solum multa lectione summoque labore, sed & linguae Hebraicae cognitione opus esset, hac igitur tutissima via, per vestigia magnorum virorum, incedendum esse judicavi. Attamen è contrariò, ne credas, mi Lector, mihi Judæorum scripta tam impensè placere, ut à sanctiori studio per Judæorum nugas me sim passurus avelli: Absit hoc! Non spero, me tam crassi esse palati, ut pro deliciis glandes eligere velim. Nec spero me meas aures, rudi Rabbīnorum stridori, ipsorumque inconditis scriptis per totum vitae meae spatium esse accommodaturum; Sacrosanctæ Theologiae, quae splendore divinae sapientiae fulget, me totum
con.

56
consecravi; In hujus Reginae sanctas iuravi leges. Cum enim certissimè credam, cum *Literarum Principe SCALIGERO*, in hac humana caligine rerum omnium penè nos esse ignaros; Huic autem soli de se prædicare liceat, in se esse τὸς πάντας Ἰσραηλῆς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνῶσεως, fidissimum me ipsi semper præstabo asseclam, quo tranquillam conscientia meâ inducere possim serenitatem.

FINIS.

COROLLARIA

E Theologia Muhammedana desumpta.

1. Optimè ex lumine Naturæ, Muhammedani statuunt, *unum* Deum; Surata 18. & 5.
2. Agnoscunt iidem, æquè ac nos, Deum essentiâ suâ infinitum, omniscium, invisibilem, incomprehensibilem, justissimum ac liberum, Surata 2. 6. 38 & 40.
3. Unitatem personæ in Deitate quoniam falsissimè affirmant, æternæ salutis viam sibi præcludunt. Surata 18.
4. Tametsi multi negent Muhammedem, Christum crucifixum credidisse, nos cum clariss. Henr. Sikio, affirmamus.
5. Jesum unigenitum, & æternum esse Dei filium Muhammedani perversè negant. Surata 5 & 72.
6. Deum filio non opus habere, sed solo mandato effectum reddere, quicquid vult, falsè docetur in Surata 5 & 19.
7. Prædestinatio est iisdem, arcanum, liberum, æternum, & immutabile Dei decretum, quo & infallibiliter omnia præviderit, & immutabiliter decreverit, cui & nostrum addimus calculum. Surata 24, 28 & 35.

8. Crea-

8. Creationis Mundi finem, Dei gloriam esse nobis prædicant, Surata 2 & 10.
9. Resurrectionem mortuorum, ut rem cunctis sapientibus gentibus notissimam astruunt. Surata 17.
10. Concessam in Surata 4. Cuius Polygamiam funditus evertimus.

Paschatis antiqui nobis solennia, SMITH,
Dum docta solers dexteritate refers.

Quis non ingenii felices suspicit ausus,
Et quas è vasto pectore promissas opes?

Namque Magistrorum, multis quæ barbara, notos
Gens facunda Tibi fundit ab ore sonos.

Quæque vel obscuro contexta volumine Talmud
Continet, hæc subito, Te referante, patent.

Felix, cui tantos licuit penetrare recessus,
Quæque latent alios, interiora sequi!

Abdita sed tenebris, quæ nunc in luce reponis,
Ista Tibi quondam nomina clara dabunt.

*Præstantiss. Doctissimoq; Dissertationis hujus Auctori,
Auditori suo, tam in Theologicis, quam Philologicis
assiduo & erudito*

L. M. P.

J. Havighorst.

Agne Dei cælum, ac terras qui Numine comples,
Quem pater insignem rutilo diademate fecit,
Imposuitque gregi mansuetum pectore regem,
Quam volucris latè toti fama intulit orbi,
Quem chorus angelicus reverendum pronus adorat
Atque cohors inimica timet, quam fulmina fibras,
Tartarei domitor claustris, insuperabilis heros,
Parcere subjectis, & debellare superbos,

H

Suc.

Suetus, & æternus, cornu septemlice victor,
Sanguine qui cœlos ingressus jura dedisti.
Ætherei patris constante favore fruendi
Expunctis penitus tabulis culpisque remissis;
Esto favens, celsaque tuo de sede ministro
Candidus imperti cœlestia munera dives.
Sic agni causam calidè tueare Sacrique
Paschatis existas epulo, & satiare repletus
Festivis Christi dapibus, super æthera vectus,
Cognate, eximiis agnus quem dotibus auxit
Cui summo terris Domino tua dona dicasti.

Sic ex animo vovet

H. Curtius, S. Theol. Stud.

FLOS JUVENUM SMITI! Cui virtus ignea fibras.

Vellicat & rigidam monstrat ad astra viam;

Hastenus *Ænomia* fidissimus assecla turbæ,

Bellerophontæo proluis ora vaso:

Doctaque magnorum volvis monumenta virorum,

Itala quos tellus, *Græcia* sive tulit.

Jam tibi *Nectareo* manans è fonte *Sionis*

Restinguit calidam, purior unda sitim:

Et gremio quicquid *Solymorum* Mœnia servant,

Ingenio præbet pabula digna tuo.

Nec didicisse juvat, pateant nisi pectoris artes,

(Quæ latuit virtus profuit illa minus)

Hinc tibi victricis post munera bina coronæ,

Tertia *Phœbæâ* laurea fronte nitet.

Aurea lux abiit, toti venerabilis orbi,

Festa dies lætis concelebranda modis:

Qua fidei quocumque vigent salvantis alumni,

Tartarei gaudent robora fracta ducis.

Degener at prisco soboles de Sanguine *Jude*

Agnorum vanâ cade cruentat humum.

Despiciens agnum, qui crimine liber ab omni,

Leniit iratum, victima grata Patrem.

Hæc

Hæc miseræ gentis dum publica gaudia nobis
 Sitis inexhaustæ nobile mentis opus.
 Gratulor eximiis, *Smiti doctissime* cœptis,
 Et voveo studiis prospera quæque tuis.
 Perge per Hebrææ penetralia rumpere linguâ,
 Jusque scrutari relligiosa Dei.
 Tinctus ut Æthereis quondam præcordia Lymphis
 Eminas Sancti gloria magna Chori.

*In amicitia minimè fucata tesseram
 scribebat*

Daniel Gondela, Brem. S.S. Th. & Phil. Stud.

SMITI Phœbeos, ad celsa cacumina, montes
 Quem rapuit raræ cognitionis amor:
 Pectore quique tenes magnum & memorabile, Laudis
 Quicquid Roma vetus, Græcia quicquid habet
 Judaicæ gentis Te nunc juvat acta referre,
Paschatis & ritus pagina docta docet,
 Quam quicumque leget, Te conjunxisse profanis
 Sacra sciet, quæ laus non solet esse levis.
 Imo quisque dabit meritos tibi lætus honores,
 Quos inter tenui, me juvat esse sono:
 Auguror optatos maturo ex semine fructus
 Magnaque Bremanæ Gloria gentis eris.

*Cum sincero omnigenæ prosperitatis voto
 amicitia ergo hæc adposuit*

G. C. Sagittarius, S.S. Th. Stud.

SMITI dilectos inter fors magna sodales, SMITHespiadum læusve decusve chori. Haud Chelys ulla tuas digne doctissime lau- des, Explicat, haud Phrygio tibia curva sono Haud cytharæ tenues, haud pulsæ pollice chordæ, Haud facit ad nomen barbitos ulla tuum. Egregio pandis dum paschata percitus cestro Depingis calamo dum pia festa pio, Dum profers multis quod inextricabile vi- tum	Quis neget obductam fronde virente co- mam? Quis & erit nomen tibi, quæ se conditio undas, Vel qua Sol versis manè recurrit equis: Namque epulas, fateor, nobis apponis opi- mas, Et sapiunt valde quas struis ipse dapes. Det Phœbus, det celsa cohors Heliconia Phæbi, Det quivis fausto murmure vota tibi; H 2

Ipse

Ipse quoque, invito tentem licet omnia

Phebo

Non infucato pectore vota fero,

Et precor, ut vigeat, crecatque serena per-

enni

Gloria successu nominis usque tui.

SMITI, dilectos inter fors magna sodales,

SMITI Thespiadum lausve decusve cho-
ri.

Philippus Strunk

Daniel Gerdes, S.S. Th. & Ph. Stud.

I Sacidæ gentis SMITI, solennia Paschæ

Dum scribis, nitida & dexteritate probas:

Apprecor ex animo; Celsi Moderator Olympi

Aspiret cæptis, auxilioque juvet,

Et sicut festum hoc cunctis memoratur in oris:

Sic duret nomen semper honosque tuus.

Hæc pauca in sincera amicitia reperiuntur

Doctissimo Dno. Auctori apposuit

J. H. à Bentheim, Hafl. S.S. Th.St.

N On te poeniteat, SMITI, tolerare labores

Nam prodest, studiis invigilare bonis,

Dum veterum ritus nobis de Paschate tradis

Ingenio nunquam gloria parta perit.

En! tibi mox viridem Pindi de vertice laurum

Sertaque Musarum Numen Apollo dabit.

Prospera cuncta tibi cedant avibusque secundis

Curras, sic mea mens succinet euge! bene!

Hisce Eruditissimo Dno. Disputatori, amico suo

non uno nomine noto, applaudere voluit

J. P. Schellenberg, Th. Stud.

P leriæ, SMITI! decus inviolabile Musæ,

Quemque sibi à teneris, turba nove-
na, dicat.

Ora sacris tibi tinxit aquis, tibi divus A-
pollo

Effinxit pectus, de meliore luto.

Ingenii doctos ausus dum fertilis edis.

Dum monstras studium, dulcis amice,
tuum.

De veteris quondam dum dicis paschate
signo

Fœderis, hæc nobis dum pia festa refers

Me tener urget amor, qui carmina scribe-
re mandat.

Queis tibi sincero pectore faulta feram.

Exacto tandem i voveo certamine, victor

Sis, capitique detur parta corona tuo.

Perge bonis avibus, pulchris virtutibus
auge

Fabrorumque decus, Schmiadumque
chorum.

Aspiret cæptis summus moderator Olympi,

Ille velit studiis semper adesse tuis.

Plura darem, meliora tibi potioraque fer-
rem,

Ast hæc sufficiant, suavis amice, peto.

*Sic in amicitia tessera am apposuit
cognato suo dilectissimo*

Nic. Nonnen, Phil. Stud.

99 A 6910

ULB Halle 3
002 710 579

sb.

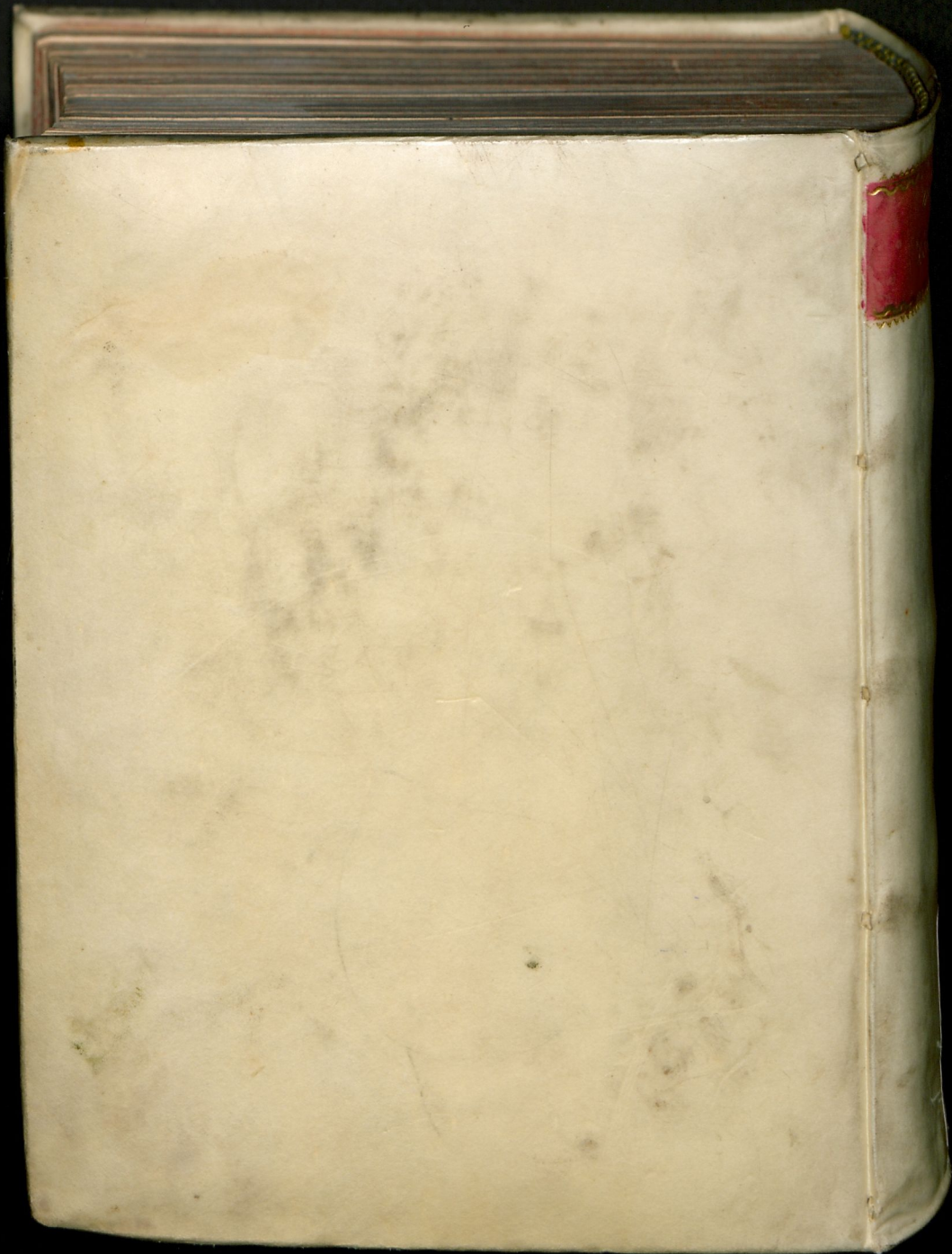
VD77

Retro

Mi. 68.

בשם הקב"ה

Exercitatio
TALMUDICO-THEOLOGICA,
DE

PASCHATE

ipfiusque præcipuis ritibus
à Judæis observatis,

Quam

PRÆSIDE
VIRO

Plurimum Reverendo, Doctissimo ac Celeberrimo
DOMINO

JOHANNE HAVIGHORSTIO,

S. S. Theologiæ Professore Extraordinario,
Eloquentiæ verò ordinario,
Bibliothecario & Pædagogearcha,

Publice ventilandam exhibet

Responsurus Auctor

FRANCISCUS SMIT,

Bremenfis.

Ad diem Mercurii, XII. Maji MDCCLXXII.

H. L. Q. S.

BREMÆ,

Typis HERMANNI BRAUERI, Illustris Gymnafii Typogr.

